

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН ӨРГӨН СУМ
МОНЦЕМЕНТ ТӨСЛИЙН 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ
ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ
БИЕЛЭЛТИЙН ТАЙЛАН “СЭНЖИТ ХУДАГ”
ШОХОЙН ЧУЛУУНЫ ОРД 13681А ТООТ ТУСГАЙ
ЗӨВШӨӨРӨЛ ОРЧНЫ ХЯНАЛТ
ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР**

**АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ДУГААР: MV-013681
ААН-ИЙН РЕГИСТРИЙН ДУГААР : МОНЦЕМЕНТ БИЛДИНГ МАТЕРИАЛС ХХК- 5106567**

Баталсан:

БОАЖЯ-ны ХБОБЗГ-ын мэргэжилтэн / /

Тайлан гаргасан:

“Монцемент Билдинг Материалс” ХХК-ийн

Үйл ажиллагаа эрхэлсэн захирал

Байгаль орчны мэргэжилтэн

/Ц.Халиун/

/Т.Октябрь /

Улаанбаатар хот

2023 он

ГАРЧИГ

1.1. Төсөл хэрэгжүүлэгчийн талаар мэдээлэл.....	4
Төслийн талбай орших газрын засаг, захиргааны харьяалал	4
Дэд бүтэц, зам харилцаа.....	4
Төсөл хэрэгжиж буй газрын байгаль орчны төлөв байдал.....	5
Үйлдвэрлэл, уул уурхайн үйл ажиллагааны тухай мэдээлэл	6
2. 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ХАМГААЛАХ ТАЙЛАН.....	8
3. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН.....	9
3.1 Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах.....	9
3.2 Хөрсөн бүрхэвчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах.....	9
3.3 Усны нөөц, чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах	10
3.4 Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах.....	10
3.5 Шимт хөрс хуулалт хадгалалт.....	10
4. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТАЙЛАН.....	27
5. ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН	36
6. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН.....	42
7. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ТАЙЛАН	42
8. ХИМИЙН БОДИСЫН ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТАЙЛАН.....	45
9. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТАЙЛАН	48
10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТАЙЛАН	52
11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР	58
12. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТАЙЛАН	61
12. БОМТ-ӨӨГ СОНИРХОГЧ ТАЛУУДАД ТАЙЛАГНАХ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭХ ХУВААРЬ.....	67
АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ.....	69
ХАВСРАЛТУУД	70

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Төслийн нэр:	Сэнжит худаг шохойн чулуун ордыг ил аргаар ашиглах төсөл
Төслийн хүчин чадал:	Жилд 1.3 сая тонн шохойн чулуу олборлох хүчин чадалтай
Байршил:	Дорноговь аймаг Өргөн сум
Хаяг:	Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг, Автозамчдын гудамж, Монполимет Комплекс.
Хариуцах хүн:	Байгаль орчны мэргэжилтэн Т.Октябрь. Утас: 99045481
БОННУ хийсэн	“Өндөрхаан трейд” ХХК
ААН-ийн нэр	
Батлуулсан огноо:	2021 он

Хүснэгт 1. Уулын ажлын тоо мэдээ

СЭНЖИТ ХУДГИЙН ШОХОЙН ЧУЛУУНЫ УУРХАЙН 2023 ОНЫ УУЛЫН АЖЛЫН ТАЙЛАН		
	Түүхий эд	Нийт
Уурхайгаас олборлох түүхий эд	Нийт шохойн чулуу, Эзэлхүүн мян.м ³	445.1
	Шимт хөрс Талбай /га/ Эзэлхүүн / мян.м ³ /	1.8 3780
	Нийт уулын цул /мян.м³/	523.7

2023 оны 10 сарын сүүлийн байдлаар

1.1. Төсөл хэрэгжүүлэгчийн талаар мэдээлэл

“Сэнжит худаг” -ийн шохойн чулууны ордын тусгай 13681А тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч “МОНЦЕМЕНТ БИЛДИНГ МАТЕРИАЛС” ХХК нь “Монполимет” группын охин компани бөгөөд 2012 онд Дорноговь аймгийн Өргөн сумын нутагт орших “Сэнжит худаг”-ийн шохойн чулууны ордыг ашиглах техник-эдийн засгийн үндэслэлийг боловсруулж ордын бодитой (В) зэргийн бүх нөөцийг нийт 123.1 сая.тн шохойн чулуу байна гэж Монгол Улсын Эрдэс Баялгийн Мэргэжлийн Зөвлөлөөр батлуулсан. Энэхүү төслөөр ашиглалтын эхний 20 жилийн хугацаанд 1.9 сая.м³ хөрс хуулж, 24.8 сая.тн шохойн чулуу олборлоно.

1.2. Төсөл хэрэгжиж буй нутгийн байгаль орчин, эдийн засгийн төлөв байдлын товч танилцуулга

Төслийн талбай орших газрын засаг, захиргааны харьяалал

Төслийн талбай нь Улаанбаатар хотоос зүүн урд зүгт 500 орчим км, Дорноговь аймгийн төвөөс 60 км, Өргөн сумын төвөөс зүүн тийш 3 км-т байрлана. Улаанбаатар Замын-Үүдийн төв магистрал төмөр зам, авто замаас зүүн тийш шороон замаар холбогдсон.

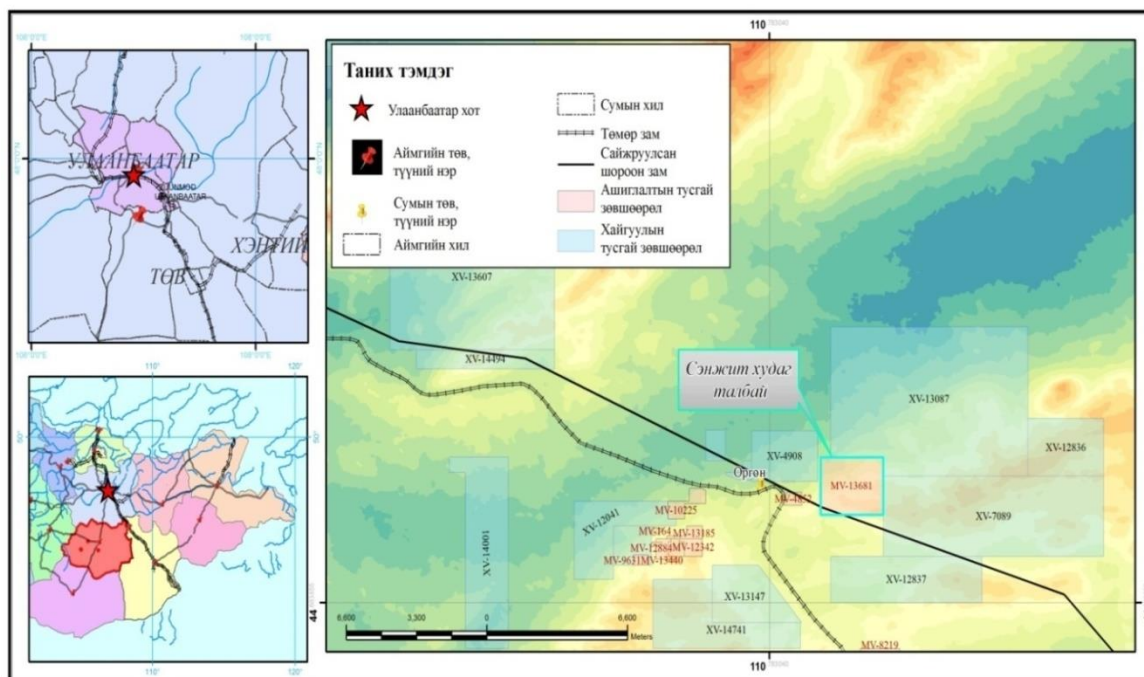
Хүснэгт 2. Ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбайн булангийн цэгүүдийн солбилцол

Талбайн дугаар, хэмжээ (га)	Булангийн цэгийн дугаар	Солбилцолууд	
		Х	Ү
MV-13681 458.44 га	1	110° 48' 15''	44° 44' 10''
	2	110° 49' 50''	44° 44' 10''
	3	110° 49' 50''	44° 42' 55''
	4	110° 48' 15''	44° 42' 55''

Дэд бүтэц, зам харилцаа

Хүн амын байршил сийрэг 1 ам.км талбайд 0.4 хүн оногдоно. Нутгийн оршин суугчид нь халхчууд байх бөгөөд олонхи нь мал аж ахуй эрхлэж нүүдлийн соёл иргэншлэлээр амьдардаг. Сумын төвд оршин суугчид нь уул-уурхайн жижиг үйлдвэрүүд, төмөр замын өртөө болон орон нутгын захиргаа, үйлчилгээний нэгдэл, соёл үйлчилгээний байгууллагуудад ажилладаг.

Төслийн талбай нь ой мод байхгүй учраас барилгын болон бусад өргөн хэрэглээний модон материалыг эх орны хойд хэсгээс эсвэл хятад улсаас төмөр замаар тээвэрлэн авчирдаг. Үйлдвэрийн ба ахуйн хэрэглээний нүүрсийг Налайх, Таван толгой, Багануурын уурхайгаас татаж ашиглана. Өргөн сумын төвөөс баруун тийш 53 км зайтай Түшлэгийн, 38 км зайтай Хамарын хурлын нүүрсний ордууд байдаг боловч одоогоор ашиглагдаагүй байна. Сумын төв, хайлуур жоншны уурхай, төмөр замын 43-р зөрлөг нь Сайншанд хотоос 380 вольтын өндөр хүчдэлийн шугамаар цахилгаан эрчим хүчээр хангагддаг.

Зураг 1. Төсөл хэрэгжиж буй орчны тойм

Төсөл хэрэгжиж буй газрын байгаль орчны төлөв байдал

Төслийн талбай нь хойноосоо урагшаа намссан ухаа гүвээ гадаргатай. Аман-Ус Сөгдөх, Хатуугийн төгрөг зэрэг газруудаар нам жижиг бэсрэг уулс дов толгодорхог гадаргуутай, говь хээрийн бүсэд хамаарагдана.

Газрын гадаргын үнэмлэхүй өндөр далайн түвшинээс дээш 960-1080 м-ийн хооронд хэлбэлзэнэ. Газрын гадаргын онцлог хэсэг нь ихэвчлэн мөлгөрдүү оройтой, налуу хажуутай, мезо-кайнозойн тунамал-терриген хурдас тархсан хөндий, ухаа гүвээт талархаг гадаргуу голлох ба хөндийн харьцангуй өндөржилт нь 10-30 м-т хэлбэлзэнэ.

Ус зүй: Судалгаанд хамрагдсан талбайд Баруун төгрөгийн уулан дахь 0.1 л/сек ундарга бүхий Улаан булаг-аас өөр байнгын ба түр зуурын урсгалтай гол горхи байхгүй. Харин ихэнхдээ сул давсархаг устай хэд хэдэн худаг байдаг. Ундны усны гол эх булаг нь Өргөн сумаас зүүн хойш 3 км-д оршдог 3.3 л/сек ундаргатай Дэрсэн усны худаг юм.

Цаг Уурын байдал: Судалгаа явуулсан нутаг нь эх газрын эрс тэс хуурай уур амьсгалтай бөгөөд хоногийн болон сар, жилийн дундаж температурын хэлбэлзлэл ихтэй, хур тундас бага унадаг. Хүйтний эрч 12, 1, 2-р сард чангарна.

Хамгийн хүйтэн нь 1-р сард ба олон жилийн дундаж температур -19.1°C -д хүрнэ. Хамгийн дулаан 7-р сард болдог ба олон жилийн дундаж температур $+21.1^{\circ}\text{C}$ -д хүрнэ. Жилийн тундасны дундаж хэмжээ 113 мм-т хүрэх бөгөөд түүний 90 хувь нь V-IX сард, үүнээс VI-VII саруудад илүү ихээр унадаг. Анхны цас 11-р сарын эхээр унаж 4-р сарын эхээр хайлж дуусдаг. Өвлийн улиралд хөрсний хөлдөлтийн гүн 1.6- 2.4м хүрэх ба 6-р сард бүрэн гэсдэг.

Ургамал зүй: Судалгаанд хамрагдсан нутаг дэвсгэр нь тачир сийрэг ургамалтай, өнгөн хөрсний үеийн зузаан 0.05-0.5м.

Тал хөндий, энгэр ээвэр бэл газраар таана, хөмүүл, агь, толгодын оройн хэсэг хажуугаар хялгана, хазаар өвс, монгол өвс голлож ургана. Бутлаг ургамлаас бударгана, шаваг, алтан харгана тархмал ургана. Хөндийн хуурай сайруудыг дагаж ганц нэг хайлаас ургасан тохиолдоно.

Амьтан судлал: Төв Азийн говь цөлийн бүсийн араатан амьтан, өвсөн тэжээлтэн, мэрэгчид, шавьж, хэвлээр явагчид, жигүүртэн зэрэг амьтад амьдардаг. Үүний дотор араатан амьтаны бүлгээс үнэг, хярс, хааяа чоно, өвсөн тэжээлтнээс туулай, хар сүүлт, цагаан зээр, уулархаг газраар цөөн тооны аргал, угалз, мэргэчидээс төрөл бүрийн хулгана, алаг даахай, хэвлээр явагчидаас могой, янз бүрийн гүрвэлүүд, жигүүртнээс сар, талын бүргэд, харцага, болжмор, ногтруу, шаазгай, хэрээ болон олон төрлийн шавьжууд дайралдана.

Үйлдвэрлэл, уул уурхайн үйл ажиллагааны тухай мэдээлэл

Ордын нийт бодитой болон боломжтой /B+C/ зэргийн нөөцийг 249.40 сая.тн-оор АМГ-ын даргын 2012 оны 08 сарын 27-ны 494-р тушаалын дагуу Ашигт малтмалын улсын нэгдсэн тоо бүртгэлд бүртгүүлжээ.

Ордын нийт бодитой /B/ зэргийн нөөцийг ил аргаар 1.3 сая.тн/жил-н хүчин чадлаар ашиглахад орд ашиглалтын хугацаа 90.4 жил гарах ба 2019 онд Гложекс ХХК-ниар орд ашиглалтын эхний 20 жилийн олборлолт, үйлдвэрлэлийн төлөвлөгөө, дэд бүтцийн шийдэл, эдийн засгийн тооцоололлыг тусгасан ТЭЗҮ хийгдсэн.

Ил уурхайн жилийн хүчин чадал 1.3 сая.тн байна. Төслийн хугацаанд нийт 24.59 сая.тн шохойн чулуу олборлож, 1.9 сая.м³ хөрс хуулна.

“Монцемент Билдинг Материалс” ХХК нь Сэнжит худгийн шохойн чулууны ордыг түшиглэн жилд 1 сая тонн цемент үйлдвэрлэх “Монцемент” төслийг амжилттай хэрэгжүүлж байна. Цементийн үйлдвэрийн эхний цементийн шугам 2015 оны 08 сарын 13-нд ашиглалтанд орж ажиллаж эхэлсэн.

Техник, тоног төхөөрөмж

Тус уурхайд өрөмдлөгийн ажилд 102-300 мм диаметр бүхий өрмийн хошуутай Ханжин /Hanjin/ фирмийн P4000 загварын 490 кВт-ын хөдөлгүүрийн чадалтай өрмийн машин, хөрс хуулалтын ажилд 1.3 м³ утгуурын багтаамжтай САТ фирмийн 329 загварын экскаватор, шохойн чулуу олборлолтонд 5.0 м³ утгууртай ОХУ-ын ЭКГ-5А загварын шууд утгуурт цахилгаан экскаватор, хөрс тээвэрлэлтийн ажилд 36 тн даацтай САТ фирмийн 769D загварын автосамосвал, шохойн чулуу тээвэрлэх ажилд 50 тн даацтай БНХАУ-ын HOWO ZZ50W загварын автосамосвал, хөрсний овоолгод асгац түрэх, тэсэлгээгээр үүсэх нурлын хормой шуух, зам талбай тэгшлэх ажилд САТ фирмийн D7R загварын бульдозер ажиллана. Ил уурхайн туслах ажилд зам тэгшилж засах автогрейдер, зам усалгааны, түлш цэнэглэгч зэрэг автомашинууд зэрэгнийг үйлдвэрлэлийн 10 ш техник, тоног төхөөрөмж ажиллана.

Ил уурхайн ашиглалтын систем

Гадаад овоолготой автотээвэртэй ашиглалтын системээр үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Хөрс хуулалтын ажил хийхээс өмнө шимт хөрсийг 0.2-0.4 метрийн зузаантайгаар D7R бульдозероор түрж овоолох ба САТ-329 экскаватороор SHACMAN-F2000 автосамосвалуудын хослолоор ачиж шимт хөрсний овоолгод буулгана.

Хөрс хуулахад САТ-329 экскаватор -1 ш, SHACMAN-F2000- 2ш маркын автосамосвалаар, шохойн чулуу олборлоход ЭКГ5А- 1ш маркын экскаватор, САТ770 автосамосвал - 2 ш, SHACMAN-F2000 маркын автосамосвал -1 ш хослуулан ашиглахаар төлөвлөж байна.

Ашиглалтын явцад ажлын талбай засах, овоолго тэгшлэх болон зам засах ажилд САТ-D7R маркын бульдозер, SEM-919 маркын автогрейдер ашиглана. Ачилт хийх үед “ХАБЭА хууль, ХАБЭА менежментийн систем, холбогдох журам зааварыг чанд баримтлан зөвхөн

тэвшин талаас нь ачилт хийж гүйцэтгэнэ. Автосамосвалд ачиж дуусмагц экскаваторын машинч, оператор сигналаар дохио өгөх мөн давхар радио станцаар тодорхой хэлж ачилт дууссаныг мэдэгдэнэ. Автосамосвалд хөрс болон хүдэр ачих үед ачааны тогтвортой байдлыг сайтар хангаж ачилтыг хийж гүйцэтгэнэ. Ачаатай машин нь овоолгын талбайд очсоны дараа тогтоосон байрлал, өндөржилтийн дагуу асгалт хийнэ.

Овоолгын захад буулгалт хийж байгаа авто машиныг доош гулсаж унахаас сэргийлэн овоолгын талбайн захаар 1 м хүртэл өндөртэй хамгаалалтын далан үлдээж бульдозероор түрэлт хийнэ.

Ил уурхайн өрөмдлөг

“Сэнжит худаг” ил уурхайн шохойн чулууны өрөмдлөгийн ажилд мөн шаардлага гарсан үед цахиурлаг занар, хөрсний өрөмдлөгт 2020 онд ашиглалтанд орсон СБШ-250 цахилгаан өрмийн машин ажиллахаар төлөвлөсөн

Ил уурхайн тэсэлгээ

Шохойн чулуу, цахиурлаг занарын уурхайн тэсэлгээний ажилд энгийн тэсрэх бодис анфо хэрэглэнэ. Тэсэлгээний ажлын тооцоог бутлагдлын дундаж хэмжээг хангах болон ил уурхайн тэсэлгээ хийх доголын өндрийн нөхцөлөөр тус тус харгалзан тооцсон доорх аргачлалаар тооцсон ба уурхайд ашиглах СБШ-250 цахилгаан өрмийн машины өрөмдөх цооногийн диаметр 250мм байна. Тус уурхайд өрөмдлөг тэсэлгээ хийж хөрс хуулалт болон олборлолтын ажил явагддаг.

2. 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ХАМГААЛАХ ТАЙЛАН

2023 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахдаа төслийн БОНБНУ тайлан болон тус тайланд тусгасан ОХШХ-г үндэслэн байгаль орчныг хамгаалах талаар авах удирдлага зохион байгуулалтын болон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээг авч ажиллаа.

Бид төслийн үйл ажиллагаанаас хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг байж болох хамгийн бага хэмжээнд байлгахыг эрмэлзсэн бөгөөд байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг тогтмол хянаж ажилласан.

“Монцемент билдинг материалс” ХХК -ийн “Сэнжит худаг” шохойн чулуу, цахиурлаг занарын ордыг ил аргаар ашиглах, цемент үйлдвэрлэх төслийн 2023 оны Байгаль орчны менежментийн биелэлтийн тайланг хэрэгжүүлэхэд 64’990’600 төгрөгийг зарцуулсан.

Хүснэгт 3. 2023 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан

Д/д	Бүрэлдэхүүн хэсгүүд	Төсөв /мян.т/	Тайлбар
1.	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний тайлан	3600.0	
2.	Нөхөн сэргээлтийн тайлан	19500.0	
3.	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний тайлан	30000.0	
4.	Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээний тайлан	-	ҮА хэрэгжүүлэхгүй.
5.	Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний тайлан	400.0	
6.	Осол, эрсдэлийн менежментийн тайлан	500.0	
7.	Химийн бодисын эрсдэлийн менежментийн тайлан	1950.0	
8.	Хог хаягдлын менежментийн тайлан	3480.0	
9.	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	4360.6	
10.	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын тайлан	700.0	
11.	Төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах	500.0	
2023 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлангийн төсөв		64990.6	

3. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН

Төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд нөлөөлөх болзошгүй болон гол сөрөг нөлөөллүүдийг тодорхойлоход уурхайн явцад газрын гадарга, газрын хэвлий, хөрс, ургамал, агаар орчин бохирдох, хүний эрүүл мэнд зэрэгт сөргөөр нөлөөлөх нь тогтоогдсон. Иймд төслийг хэрэгжүүлэх үед үүсэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээг авч ажилласан.

3.1 Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Төслийн агаарын чанарт үзүүлж болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгахын тулд дараах арга хэмжээг авна. Үүнд:

- Уурхайн үйл ажиллагаанд ашиглах машин механизмуудын утаат яндангаас ялгарах хорт хийн агууламжийг бууруулах зорилгоор утааны янданг тусгай шүүлтүүрээр тоноглохын зэрэгцээ техникийн оношлогоо, тохиргоо, үйлчилгээг тогтмол хийж, ашиглалтын нөхцөлийг сайжруулах замаар агаарын бохирдлыг багасгах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн.

- Мөн уурхайн задгай талбайд олборлолтын үйл ажиллагаагаар ялгарах тоосны хэмжээг бууруулахын тулд задгай талбайг усалж, чийгтэй байлгах арга хэмжээ авах, аль болох богино хугацаанд нөхөн сэргээлт хийж байсан.

- Уурхайн үйл ажиллагаанаас агаарт тархах тоосны хэмжээг багасгах, салхиар дамжин хотын суурьшлын бүсрүү тархахаас сэргийлж уурхайн эргэн тойронд ногоон байгууламж болох мод тарьсан.

- Уурхайн шимт хөрсний болон гадаад овоолгын талбайг хуурай, салхи ихтэй, агаар мандал тогтворгүй үед байнга усалж байсан.

3.2 Хөрсөн бүрхэвчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Шохойн чулуу олборлох уурхайн төслийн үйл ажиллагаанаас хөрсөн бүрхэвчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах талаар дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Үүнд:

- Төслийн явцад хөрсийг ахуйн ба үйлдвэрлэлийн хог хаягдал болон нефтийн бүтээгдэхүүнээр бохирдохоос урьдчилан сэргийлж ажилласан.

- Уурхайгаас гарах шороог төслийн дагуу овоолгын талбайд зөв байрлуулан асгаж, дагтаршуулах, хур тунадас, салхины нөлөөгөөр үүсэх хагарал, хотойлт зэргийн шалтгааныг судалж түүнээс урьдчилан сэргийлж ажилласан.

- Бүтээгдэхүүн тээвэрлэх машины зөөвөрлөх талбайд орох, гарах маршрутыг нарийвчлан тогтоох, олон салаа зам гаргахгүй байх, машин механизмын үзлэг үйлчилгээ хийх талбайг тогтоож, тэнд хөрс бохирдохоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг авч ажилласан.

- Авто засварын газрын талбайг тослох материал хөрсөнд нэвчихээс сэргийлж, цардаж өнгөлж, тэмдэгжүүлж ажилласан.

- Олборлолт дууссаны дараа уурхайд ашиглагдсан талбайг хэлбэршүүлэх, тэгшлэх, үржил шимт хөрсөөр хучих зэргээр техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн.

- Техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн газрыг өтөг бууцаар бордож, олон наст ургамлын үр цацах, мод бут суулгах зэргээр биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн.

- Уурхайн олборлолт, барилга байгууламж байгуулах явцад эвдэрсэн хөрсийг засч тэгшлэх, нөхөн сэргээх арга хэмжээг тогтмол авч хэрэгжүүлсэн.

- Хөрс хадгалах зориулалттай талбайг сонгохдоо салхи, усны нөлөөгөөр хөрс элэгдэл дорох нөхцлийг хамгийн бага байхаар төлөвлөж хийсэн.

- Шимт хөрсийг хамгаалахын тулд овоолгын өнгөн хэсгийг сэргээх, үүний тулд овоолгын гадаргуугийн хөрсөнд усалгаа хийсэн, тохиромжит ургамлын үр цацсан, гадаргуугийн бүрхэвч бий болгох, хажуу бэлийг хамгаалах зорилгоор геоматериалаар хучисан.

3.3 Усны нөөц, чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

- Газрын доорх ус буюу ундны усны нөөцийг бохирдуулагч эх үүсвэр нь хөрсний бохирдол юм. Хөрсөн дээр асгарсан, гоожсон шатах, тослох материал түүний үе давхаргуудад шүүрэн нэвчиж газрын доорх усыг бохирдуулна. Нөгөө талаар бороо хурын ус чийг, хөрсөнд бий болсон дээрх бохирдлуудыг цааш дамжихад ихээхэн нөлөөлөлтэй байдаг тул нэн түрүүн хөрсийг шатах, тослох материалаар бохирдохоос урьдчилан сэргийлж ажилласан.

- Өөрийн ашиглалтын талбай дахь болон эргэн тойрны хог хаягдлыг цэвэрлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулсан.

- Ажилчид болон төслийн талбай түүний нөлөөллийн бүсэд байх талбай дахь ард иргэдийн унд ахуйн хэрэгцээний усны чанар нь стандарт, норм, нормативд нийцэхийг шалгаж улиралд 1 удаа шинжилгээнд хамруулсан.

3.4 Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Төслийн явцад ургамлын нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах замаар дараах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Ашиглалтын талбайн ургамал бүрхэвчийг хамгаалах үүднээс олон салаа зам гаргахгүй байх үүднээс 2.7км урттай, 7м өргөнтэй далан байгуулж, сайжруулсан зам тависан.

- Хог хаягдлыг ил задгай хаяхгүй байх үүднээ хогийн нэгдсэн цэг байгуулсан.

- Уурхайн ашиглалтын явцтай зэрэгцүүлэн нөхөн сэргээлтийг хийсэн,

- Ногоон байгууламж барих, 3012ш мод тарьсан.

- Биологийн нөхөн сэргээлтэнд ашиглах ургамал, модыг хүлэмжиндээ үржүүлж байна.

3.5 Шимт хөрс хуулалт хадгалалт

Төсөл нь байгалийн бүс бүслүүрийн ангилалаар говь цөлийн бүсэд хамаарах бөгөөд уг бүслүүрт говийн бор, говийн цайвар бор, цөлийн бор саарал, борзон хөрс зохилон тархдаг

бөгөөд шимт хөрсийг тухай бүс бүслүүрийн онцлогоос хамааруулан 20 см-ээр MNS 5916:2008 стандарт шаардлагын дагуу хуулж хадгалсан.

Үржил шимт хөрсний овоолгыг үүсгэх болон хадгалахад дор дурьдсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн.

- Үржил шимт хөрс хуулалтыг стандартын дагуу хийх технологийг ажилтан, машин механизмын жолооч нарт эзэмшүүлсэн.

- Шимт хөрсний овоолгыг газар шорооны ажлын үед үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт MNS 5916:2008 стандартын дагуу хуулж, хадгалсан.

- Шимт хөрсний овоолгыг салхинд хийсэх, усанд автах, хужиртах, хатуу биет, чулуу, барилгын болон хаягдалд дарагдаж бохирдохоос хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн. Тухайлбал үржил шимт хөрсний овоолгыг олон дахин зөөхгүйгээр тогтвортой хадгалах талбайд байршуулсан. Усанд урсахааргүй газарт байршуулсан.

- Шимт хөрсний овоолгын байршил, хэлбэр, хэмжээ нь түүний хамгийн сайн хадгалагдах нөхцөлийг хангасан байхаар хэлбэршүүлэх бөгөөд шимт хөрсний овоолгын өндрийг 5 метрээс илүүгүй байхаар үүсгэхэд 5.0 га талбайг эзэлж байна.

- Шимт хөрсийг салхины зонхилох чиглэлийн дагуу шимт хөрсний овоолгын гадна талаар салхиар тоос шороо дэгдэн, шимт хөрс алдагдахаас сэргийлж хашаа хамгаалалт хийж, овоолгын дээд гадаргуу, хажууг хэлбэршүүлэн олон наст өвслөг ургамал тарьж хашаа хамгаалалт хийсэн.

- Шимт хөрсний хадгалалт, хамгаалалт, тордолгоо, бүртгэл, хяналтын ажлыг байнга хэрэгжүүлсэн.

Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний тайлан

Энэхүү сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө нь “Монцемент билдинг материалс” ХХК -ийн “Сэнжит худаг” шохойн чулуу, цахиурлаг занарын ордыг ил аргаар ашиглах, цемент үйлдвэрлэх төслийн сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө бөгөөд доорх хүснэгтэд тусгагдсан арга хэмжээг жил бүр хэрэгжүүлэн ажиллахаас гадна тухайн жилийн байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд нэг бүрчлэн тусгаж, биелэлтийн тайланд хэрэгжилтийн хэмжээ гүйцэтгэлийн талаар тодорхой тусгаж тайлагнаж байна.

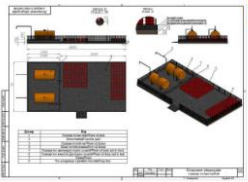
Тухайн төслөөс үүсэх гол сөрөг нөлөөллүүдийг тодорхойлсны үндсэн дээр сөрөг нөлөөллийг хэрхэн бууруулах талаар ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу авч хэрэгжүүлсэн биелэлтийн тайланг хугацаа болон зардал мөнгөтэй нь доорх хүснэгтээр үзүүлээ.

СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН

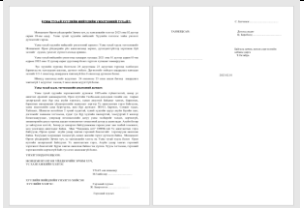

Хүснэгт 4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний тайлан

Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг
1. Агаар орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тайлан							
Салхи шуурга ихтэй үед ордын ашиглалтын талбайгаас тоос босч орчны агаарт бохирдол үүсгэнэ Хөрсний чийг бага, салхины хурд их үед агаар дахь тоосны хэмжээ зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс хэтрэх үндэслэлтэй	1.1. Тоосжилт үүсэх зам, ажлын талбайнуудыг услах маршрут гаргах, чийгшүүлэх арга замыг нэмэгдүүлэх	1. Үйлдвэрийн гадна болон доторх талбайн зам услах маршрут, уурхайн технологийн зам услах маршрутыг гаргаж батлуулан зам усалсан.	Уурхайн дотоод, гадаад зам талбай	ЭХУХХ, ХАБЭАБО Х.	3-11 сар хүртэл өдөрт 2 удаа	ҮАЗ-д тусгасан	
	1.2. Тоосжилт үүсэхээс сэргийлж хурдны хязгаарлалтыг мөрдөн ажиллах, хүчтэй салхи шуургатай үед ажлыг түр зогсоох	1. Үйлдвэрийн бүсэд хурдны хязгаарлалтын 5 тэмдэг байршуулсан. 2. 2023 оны 4-6 сард Цаг агаарын нөхцөл байдал Үзэгдэх орчин хязгаарлагдмал салхины хурд 18-20м/сек хурдтай. Уурхай 3 ээлжийн 36 цагийн зогсолт хийсэн.	Уурхайн бүх, хэлтэс, нэгж, техникүүд	ХАБ-ын мэргэжилтэн	Жилийн турш	ҮАЗ-д тусгасан.	
	1.3. Үйлдвэрийн тоос барих төхөөрөмж, тоосжилт бууруулах ажлууд үргэлжүүлэн хийгдэх, түүнд хяналт тавих	L61BF1-52ш, 211BF1-96ш, 211BF2-24ш, 421BF1-1120ш фильтерийн ханцуй сольсон.	Үйлдвэрийн бүсэд.	ЭХУХХ, ХАБЭАБО Х	Жилийн турш	ҮАЗ-д тусгасан.	

Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг	
Шохойн чулуу болон хаягдал чулуулаг, шимт хөрс тээвэрлэх үед хүнд даацын машин механикийн хөдөлгөөнөөр сул шороо үүсэж, тоосжилт ихсэж агаарын чанарт сөргөөр нөлөөлнө.	1.4 Тээвэрлэлт хийх шороон замд тээврийн жолооч нарт хурдны хязгаарлалтанд хяналт тавих	Үйлдвэрийн бүсэд хурдны хязгаарлалтын 5 тэмдэг байршуулсан.	Уурхай болон үйлдвэрийн бүсэд	ХАБ-ын мэргэжилтэн	Тогтмол	Шаардлагагүй		
	1.5 2022 онд хатуу хучилттай болгосон замын засварын ажил үргэлжүүлэн хийх, шороон замыг сайжруулах, тоосжилт дарах усалгааг тогтмол хийх	1.2023 онд 4300м2 хатуу хучилттай зам тависан. 2. Үйлдвэрийн хэмжээнд байгаа шороон замнуудыг сайжруулж өдөрт 2 удаа усалж байна.	Уурхай болон үйлдвэрийн бүсэд	“Монцемент билдинг материалс” ХХК	2023 он	ҮАЗ-д тусгасан.		
Уурхай болон үйлдвэрийн ажил болон машин механизмын хөдөлгөөний улмаас хүрээлэн буй орчин дахь шуугианы бохирдлын түвшинг ихсэж физик нөлөөлөл үүснэ.	1.6 Ажлын байранд чихний бөглөөс болон хамгаалалтын чихэвч байнга хэрэглэж байх	Чихний бөглөөг ажлын байрны нөхцөлөөс шалтгаалан өдөр тутамдаа хэрэглэж байна. 600 ширхэг чихний бөглөө захиалснаас 507ш хэрэглэсэн. Үүнээс 200ш нь хамгаалалтын дуулгад бэхлэдэг чихний бөглөө болно. Удаан хэрэглээтэй, хэрэглэхэд хялбар байдаг.	Төслийн талбай болон үйлдвэрийн гадаад болон дотоод орчинд	ХАБ-ын мэргэжилтэн	Төслийн хугацаанд	ҮАЗ-д тусгасан.		
Зардал							-	
2. Хөрс, газрын гадаргад үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тайлан								
Хөрс хуулалт хийх, зам талбай гаргах, төслийн талбайн үйл ажиллагааны үед тухайн орчны өнгөн	2.1. Уулын ажлын төлөвлөгөөгөөр карьерын тэлэлт хийгдэх буй талбайн шимт хөрсийг тухайн газрын гадаргын хэв шинжийн онцлогоос	40см-н зузаантай 0.4га газар 1600м3 шимт хөрс хуулсан.	Нийт төслийн хэмжээнд	БО мэргэжилтнүүд	Төслийн нийт хугацаанд	Нөхөн сэргээлтийн зардалд тусгагдсан		

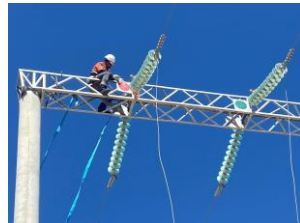
Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг
хөрс элэгдэх, үржил шимт чанар нь алдагдах	хамааран 20-40 см орчим зузаан хуулж, овоолго үүсгэн хэлбэржүүлж хадгалах						
Хүнд, машин техникийн хөдөлгөөнөөс олон салаа зам гарч, хөрсний шороо суларч, элэгдэл эвдрэлд өртөх талбайн хэмжээ нэмэгдэж болзошгүй Төслийн талбайн хөрс, газрын гадарга олон машин техникийн нөлөөгөөр талхлагдах, олон салаа зам үүсэх сөрөг нөлөөлөлтэй.	<p>2.2 Цемент тээврийн хэрэгслэлийн авто зам, үйлдвэрийн орчмын газрыг засаж цэвэрлэж тэгшлэх</p> <p>2.3. Төлөвлөлтөөс гадуурх талбайд нүх ухах, зам талбай үүсгэх зэргээр хөрсний элэгдэл эвдрэлд орохоос сэргийлж, инженер техникийн ажилчдад анхааруулж байх, түүнд хяналт тавих.</p>	<p>2.7км урттай, 7м өргөнтэй далан байгуулж, сайжруулсан зам тависан.</p> <p>Төлөвлөлтөөс гадуурх талбайд нүх ухах, зам талбай үүсгэх зэргээр хөрсний элэгдэл эвдрэлд орохоос сэргийлж, инженер техникийн ажилчдад анхааруулж, сургалт ордог.</p>	<p>Үйлдвэрийн ба уурхайн бүсэд</p> <p>Үйлдвэрийн ба уурхайн бүсэд</p>	<p>ХАБ-ын мэргэжилтэн</p> <p>Хэлтэс нэгжүүд</p>	<p>2023 он</p> <p>Тухай бүрд</p>	<p>ҮАЗ-д тусгасан.</p> <p>-</p>	
Бензин, тос, дизель (шатах тослох материал) зэргийн асгаралт, ахуйн хэрэглээний хог хаягдлаас хөрсний бохирдол үүсэх.	<p>2.4. Засварын газар, ШТС зэрэгт тос, масло асгарсан тохиолдолд асгарсан бохирсон хөрсийг тухайн үед нь цэвэрлэх/асгарсан үед авах журам шинэчлэн боловсруулах/</p> <p>2.5. Хуучин сэлбэг хадгалах агуулахын хаягдал тос, масло хадгалах талбай хатуу хучилттай болгох хөмсөг хийх</p>	<p>2023 онд тос, масло асгаралтын журам шинэчлэн боловсруулсан.</p> <p>Үйлдвэрийн талбайд хаягдал тос, тослох материал хадгалах цэгийн талбайг хатуу хучилттай болгохоор төлөвлөж байсан ч ТУЗ-н шийдвэр гарч тос, масло хадгалах агуулах байгуулахаар болсон. 2023 онд агуулахын зураг төсөл</p>	<p>Төслийн талбай болон үйлдвэрийн гадаад болон дотоод орчинд</p> <p>Үйлдвэрийн ба уурхайн бүсэд</p>	<p>ХАБЭАБО Х</p> <p>ЗМХ, ХАБЭАБО Х</p>	<p>Тухай бүрд</p> <p>5, 6 сард</p>	<p>Шаардлага гүй</p> <p>1000.0</p>	

Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг
		батлагдсан. 2024 онд энэ ажил хийгдэхээр болсон.					
Зардал						1000.0	
3. Газрын доорх усанд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тайлан							
Усны сан бүхий газар, түүний онцгой хамгаалалтын бүс, унд ахуйн худгийн эрүүл ахуйн бүс хог хаягдлаар бохирдох, уурхайн үйл ажиллагаанд өртөх.	3.1. Усны хэрэглээндээ хяналт тавьж, улирал бүрийн мэдээг гарган орон нутгийн байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчид хүргүүлж байх	7 хоногт 1 удаа бүх гүний худгуудаар үзлэг шалгалт хийж, газар доорх усны мониторингийн хэмжилт хийдэг ба сард 1 удаа Өргөн сумын байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчтай хамт явж тоолуурын заалтуудыг хянаж, баталгаажуулалт хийлгэдэг. Мөн улирал бүр мониторингийн хэмжилтийн мэдээг гарган Өргөн сумын байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчид хүргүүлдэг.	Үйлдвэр болон уурхайн хэмжээнд	Химич, усны болон БО мэргэжилтнүүд	Жил бүр	Усны хэрэглээг хянах ашиглалтын дүгнэлт гаргуулахад Жилд 500.0	
Газрын доорх усыг авч ашигласнаар газрын доорх урсцын горим алдагдах, нөөц багасах, усны бохирдол, шатах тослох материалыг алдсанаар газрын доорх ус бохирдох, газар доорх устай холбогдон ургадаг ургамжилтад сөргөөр нөлөөлж болзошгүй.	3.2. Усан хангамжийн худгууд дээр усны түвшиний хэмжилт, усны чанарын шинжилгээг хийх, хаягдал усанд усны чанарын шинжилгээ, хийлгэх	7 хоногт 1 удаа бүх гүний худгуудаар үзлэг шалгалт хийж, газар доорх усны мониторингийн хэмжилт хийдэг. Усны чанарын шинжилгээг гүний худаг, цэвэршүүлсэн ус, ажилчидын хотхон, гал тогоо гэх мэт 5 цэгээс дээж авч Дорноговь аймгийн стандарт хэмжилзүйн сорилтын лабораторид	Үйлдвэр болон уурхайн хэмжээнд	Химич, усны болон БО мэргэжилтнүүд	Жил бүр	Засвар сервис үйлчилгээний зардалд тусгагдсан	

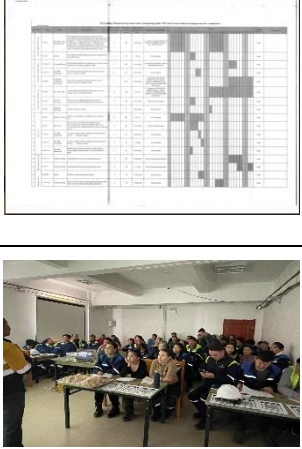
Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг
		улиралд 1 удаа шинжилгээ хийлгэдэг. Хаягдал усны чанарын шинжилгээг улиралд 1 удаа Дорноговь аймгийн цаг уур, орчны шинжилгээний төвийн байгаль орчны шинжилгээний лабораторид хийлгэдэг.					
	3.3. Жил бүр ус ашиглах дүгнэлтийг холбогдох төрийн байгууллагаар гаргуулж ажиллах	Монгол улсын засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг УСНЫ ГАЗАР-р 2023 онд Сэнжит худаг шохойн чулууны ордны ус ашиглах дүгнэлтийг гаргуулсан.			Жилд нэг удаа	ҮАЗ-д тусгасан	
Усан орчин хамгаалалт	3.4 Эрүүл ахуйн бүс тогтоосон HS3, Баргилт, Хайлааст гүний худгуудын хашаажуулалтын торыг сэргээн засварлах.	Эрүүл ахуйн бүс тогтоосон HS3, Баргилт, Хайлааст гүний худгуудын хашаажуулалтын торыг сэргээн засварласан.	Үйлдвэр болон уурхайн хэмжээнд	ЭХУХХ	6-8 сар	ҮАЗ-д тусгасан	
Зардал						500.0	
4. Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тайлан							

Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг
Газар шорооны ажил болон машин техникийн хөдөлгөөнөөр орчны ургамлан нөмрөгт нөлөөлөл үзүүлнэ. Ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх	4.1. Өмнө жилүүдэд суулгасан модны суулгацын усалгаа, арчилгааг улиралын төлөвлөгөөний дагуу хийж гүйцэтгэх	Үйлдвэрийн хэмжээнд ургаж байгаа модны тогоог элсэнд дарагдах бүр сэргээн засварладаг. Хавар модны хэлбэржүүлэлт хийдэг, нийт 3012ш мод таригдсан.	Нийт төслийн хэмжээнд	БО мэргэжилтэн	Төслийн хугацаанд хэрэгжүүлэн ажиллах	Нөхөн сэргээлт н зардалд тусгасан.	
	4.2. Усан сан төлөвлөгөөний дагуу ногоон байгууламж /дундын усан сан/ буйлс мод/ тарих	Дундын 500м3 усан санд 62ш буйлс мод тарьсан.					
	4.3 Үрийн нөөц бүрдүүлэх: Буйлс, Жигд, Заг модны үр түүж бэлтгэх.	Жигд модны үр 16.5 кг, Буйлс модны үр 2.1кг түүж хадгалсан. Заг мод энэ жил үрлээгүй.	Үйлдвэр болон уурхайн хэмжээнд	БО хэсэг	2023 он	800.0	
Орон нутаг	4.4 Өргөн сумын ЕБС-ийн сурагчдад мод үржүүлгийн талбайг танилцуулах.	2023 оны 9 сарын 12нд Өргөн сумын ЕБС-н 9а ангийн 21 сурагчид мод үржүүлгийн талбайг танилцуулсан.	Үйлдвэр, МҮГ	МБМ ХХК БОМ, Өргөн сум БОБтэн	2023 он	ҮАЗ.д тусгагдсан	

Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг
Зардал						800.0	
5. Амьтанд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тайлан							
Үйлдвэр, уурхайн том машин техникийн нөлөөгөөр зэрлэг ан амьтадын тоо толгой буурах, үргэж дайжах сөрөг нөлөөтэй.	5.1 Говийн ан амьтны талаарх сонирхолтой сургалтыг бэлтгэж, орон нутгийн байгаль хамгаалагчтай хамтран сургалт зохион байгуулах.	2023 3 сарын 15-16 Говийн 6 гайхамшгийн тухай сургалтыг Өргөн сум ЕБС-ийн V-IX ангийн сурагчдад хичээл орсон.	Төслийн хүрээнд	БО мэргэжилтэн болон сумын БО-ны байцаагч	2023 он	500.0	
Цахилгааны шугамууд дээр суусан махчин шувууд тогонд зохиулж үхэх, тоо толгой цөөрөх нөлөөлөл үүсэж болзошгүй.	5.2 Агаарын шугамууд болон 110 кВ ил хувиарлах байгууламжын портал дээр шувуу үргээгч толь байршуулах -100ш.	Өндөр хүчдэлийн цахилгаан дамжуулах агаарын шугамнуудад 2022-онд шувуу үргээгч толь-20ш, 2023 онд 80ш нэмж суурьлуулсан. 1ш-н үнэ 5000 төгрөгөөр худалдаж авсан. /Нэг тулгуурт-2ширхэгээр/.	Төслийн талбайн хэмжээнд	БО мэргэжилтэн болон сумын БО-ны байцаагч	2023 он	400.0	
Амьтан хамгаалал	5.3 Дорноговь аймгийн Музей сургалт судалгааны төв-ЕБС-ийн экологийн клубын хүүхдүүдэд танилцуулж хамтран ажиллах.		Дорноговь аймаг	БОМэргэжилтэн болон сумын БО-ны байцаагч	2023он	400.0	
Зардал						1300.0	
6. Оршин суугчид болон ажиллагсдын эрүүл ахуй, хөдөлмөр хамгаалал							

Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг
<p>Үйлдвэрийн бутлалт, тээрэмдэлт, шатаах системийн хэсэгт ажиллах ажилчид тоосжилт, дуу чимээ ихтэй, температурын эрс өөрчлөлттэй ерөнхийдөө хүрээлэн буй орчны физик бохирдолттой хөдөлмөрийн хүндэвтэр нөхцөлд ажиллах тул мэргэжлээс шалтгаалах өвчлөлд хялбар өртөж болзошгүй юм.</p>	<p>6.1. Ажилтнуудын эрүүл мэндийн урьдчилсан болон хугацаат үзлэгт хамруулах.</p>	<p>Эрүүл мэндийн сайдын А340-р тушаалын дагуу “Хужиртсод” хөдөлмөрийн эрүүл мэндийн эмнэлгийн эрүүл мэндийн хугацаат үзлэг хийгдсэн. Үзлэг, шинжилгээнд нийт 287 ажилтан хамрагдахаас 195 ажилтан буюу 67.9% тай хамрагдсан. Үүнээс эрэгтэй 124, эмэгтэй 71 ажилтан хамрагдсан.</p>	<p>Төслийн уурхай болон үйлдвэрийн ажилчид</p>	<p>Монцемент билдинг материалс” ХХК</p>	<p>Жил бүр</p>	<p>ХАБЭА-н зардалд тусгагдсан</p>	
	<p>6.2. Ажилтнуудын дунд тохиолдож буй өвчлөлийг тодорхойлох, улирал, цаг хугацаагаар судалгаа хийх</p>	<p>Өвчний учир 421 ажилтан эмчид үзүүлсэн. Хүйтэн сэрүүний улиралд : Ханиад томуу, хоолой үе мөч, нуруу бөөр өвдөх зовиуртай 145 ажилтан. Халуун дулааны улиралд: Гэдэс, ходоод хямрах, даралт ихсэн, зүрх судасны хямрал, харшил зэргийн зовиуртай 180 ажилтан байна. Яаралтай тусламж үзүүлсэн 12, Туслан гүйцэтгэх компаний 84 ажилтан үзүүлж, тусламж авсан.</p>					
	<p>6.3 Ажилтнуудын эрүүл мэндийн талаар мэдээллийн санг бий болгох</p>	<p>Шинэ ажилтны хяналтын үзлэг 202 ажилтан, 6 гадаад мэргэжилтэнг эмчийн хяналтанд авч мэдээллийн санд оруулсан.</p>					

Байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ	Байгаль орчныг хамгаалахад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэгч	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал (мян.төг)	Зураг
<p>Ажиллагсдыг хөдөлмөр хамгааллын хувцас хэрэгслээр бүрэн хангах, Хөдөлмөр хамгаалал болон болзошгүй осол, аюулаас урьдчилан сэргийлэх, осол аваарын үед авах арга хэмжээний төлөвлөгөө гарган цаг үеийн байдалтай уялдуулан ашиглах</p>	<p>6.4 Тээврийн болон цахилгаан, механик тоног төхөөрөмжүүдийг засварлах ажлыг баталсан график, засвар үйлчилгээ хийх журмын шаардлагын дагуу хийж гүйцэтгэнэ, зааварчилгаа өгч, гарын үсэг зуруулж байна.</p> <p>6.5 Ашиглалт, засварын ажлын явцад ачаа тээш өргөх, буулга талаар ажилчидад тусгай сургалтад хийж, энэ ажлын үед дохиочин, оосорлогч ажиллуулна</p>	<p>Тээврийн болон цахилгаан, механик тоног төхөөрөмжүүдийг засварлах ажлыг баталсан график, засвар үйлчилгээ хийх журмын шаардлагын дагуу сард 1 удаа хийж гүйцэтгэдэг.</p> <p>2023 оны 4 сарын 12-19 хооронд нийт ажилчдын сургалт, 10 сарын 4, 5-нд Оосорлогч дохиочны сургалт зохион байгуулсан.</p>	Төслийн хэмжээнд	Монцемент билдинг материалс ХХК	Жил бүр	Төслийн хугацаанд	
Зардал							
Нийт зардал				3600.0			

“Сэнжит худаг” шохойн чулуу, цахиурлаг занарын ордыг ил аргаар ашиглах, цемент үйлдвэрлэх төслийн сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд 3 600 000 төгрөгөөр зарцуулсан байна.

3.1 Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Технологийн замын усалгаа: Ус шүршигч машинаар замын гадаргууг усалж норгоно.

Д/д	Талбайн хэмжээ	Зарцуулсан хугацаа	Ноогдох ус	Үр дүн
1	1 метр ²	1 минут	0.6 литр	Нийт тоосжилт 95% буурсан.
2	1 метр ²	3-4 цаг	2 литр	Нийт тоосжилт-78% буурсан.

Талбайн хяналт-АБҮ-шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Үүнд

1. 211 шохойн чулуун бутлуурын тэжээх хэсгийн бороожуулагч хэвийн ажиллаж байна. Уурхай шохойн чулуу зөөгөөд тэжээгээд эхлэхэд ажиллуулдаг.
2. Чулуунцар бункер лүү буулгах үеийн тоосжилтыг дарах-Бороожуулагч хэвийн ажиллаж байна.
3. Хуваарийн дагуу-Замын усалгааг зуны улиралд өглөө оройд 2-3удаа тогтмол усалгааг хийж байна.
4. Дамжлагуудад суурьлуулсан том жижиг фильтрийн үзлэг хяналт тогтмол хийгдэж байна.
5. Ханцуйт фильтерүүдэд үзлэг хийн L61BF1-52ш, 211BF1-96ш, 211BF2-24ш, 421BF1-1120ш фильтрийн ханцуй сольсон.

Зураг 2. Усалгаа хийж буй байдал

Зураг 3. Талбайн дамжлага бүрийн фильтрийн үзлэг хяналтын ажлын явц

Агаар орчин хамгаалах

Зураг 4. БОХШ-ны орчны хэмжилт бүртгэлийн дэвтэрийн дагуу өдөр тутмын хяналтын мэдээг ССР-ийн хянах самбарын дагуу хөтлөлт хийж байна.

Хяналтын бүртгэлийн хөтлөлт

Автотээврийн үндэсний төвийн 3 мэргэжилтэн 2023 оны 5 сарын 1нд машины утаа шалгагч болон бусад багаж төхөөрөмжийн хамт ирж уурхай болон үйлдвэрийн бүх техникт үзлэг хийсэн. Техникийн үзлэгт том, жижиг овоорийн 40 техник хамрагдсан.

Зураг 5. Техникийн засвар үйлчилгээг шаардлага хангасан автографд тогтмол хийж байна.

Байгаль цаг уурын нөхцөл: 2023 оны 4-6 сард Цаг агаарын нөхцөл байдал- Үзэгдэх орчин хязгаарлагдмал салхины хурд 18-20м/сек хурдтай.

Уурхай 3 ээлжийн 36 цагийн зогсолт хийсэн

Зураг 6. Хүчтэй шороон шуурга шуурч буй байдал

Дорноговь цаг агаар: <https://www.facebook.com/dornogovimet>

Хөрсөн бүрхэвч хамгаалах ажил

Хөрс бохирдохоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд тос маслоны асгаралт үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх, бохирдсон талбайг нэн яаралтай цэвэрлэх, үйлдвэрийн үйл ажиллагааны явцад тоног төхөөрөмж, техникүүдийн үйл ажиллагаанаас үүссэн тос маслыг тогтоосон хатуу хучилттай газар үүсч болох эрдлээс сэргийлэх, хяналт тавьж хөрсний бохирдол үүйсгэхгүйн тулд дараах арга хэмжээнүүдийг шат дараалалтайгаар авч хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Үүнд:

- Ø Тос масло яаманд солих, битүүмжлэн хадгалах
- Ø Техникийн засвар үйлчилгээг авто грашд тогтмол хийлгэж байх
- Ø Авто грашны орчны цэвэрлэгээ үйлчилгээг тогтмол 14 хоногт 2-3 удаа хийх

Work Place Inspection Report / Ажлын байрны үзлэг № 21							
Department / Хэлтэс: Inspection team / шалгах баг: ХАБЗ/БОХ							
Date / Огноо: 2022.10.13							
Inspection place / Үзлэг хийсэн газар:							
Зарчигтай тоо:							
Тайланг хэвсэн Огноо: 2022.							
Хуви: 100% - 100%							
Hazard Legend: Class A (Major-do Immediately) / Class B (serious) / Class C / Class D (minor)							
A: Үл хэрэгтэй / B: Хөрс бохирдсон талбай / C: Савжуулагч хийх / D: Хөрс: Тогтмол хамгаалах							
Non-STANDARD CONDITIONS / PERFORMANCE / СТАЦИЛАГ БҮС НӨХЦӨЛ / ҮЙЦЭЛ							
Item No	Hazard Class / Аюултай үзэг	Location / Дугаар	Picture / Зураг	Reference / Гүйцэтгэл	Action Required / Шаарцлагд арга хэмжээ	Responsible person / Хариуцаж байгаа хүн	Targeted Date / Арга хэмжээ хийх мэдээ
1. Байгаль орчин							
1	C	Орчны бохирдол: Хамгаал дууш талбайг их хэмжээгээр үүсгэнэ.			АХХ, Бургалийн дагуу даралгийн платны байгууллагад шилжүүлэх.	Уурхай Ц. Босолбаатар	7 хоног

Зураг 7. АБҮ-ийн дагуу Засвар үйлчилгээг тогтмол авто грашид тогтмол хийж, 7 хоногт 2 удаа цэвэрлэгээ үйлчилгээг хийж байна.

ШТ-станц

ШТ-станцны үзлэг	
№	Тайлбар
1	Төсвийн зардал
2	Төсвийн зардал
3	Төсвийн зардал
4	Төсвийн зардал
5	Төсвийн зардал
6	Төсвийн зардал
7	Төсвийн зардал
8	Төсвийн зардал
9	Төсвийн зардал
10	Төсвийн зардал
11	Төсвийн зардал
12	Төсвийн зардал
13	Төсвийн зардал
14	Төсвийн зардал
15	Төсвийн зардал
16	Төсвийн зардал
17	Төсвийн зардал
18	Төсвийн зардал
19	Төсвийн зардал
20	Төсвийн зардал
21	Төсвийн зардал
22	Төсвийн зардал
23	Төсвийн зардал
24	Төсвийн зардал
25	Төсвийн зардал
26	Төсвийн зардал
27	Төсвийн зардал
28	Төсвийн зардал
29	Төсвийн зардал
30	Төсвийн зардал
31	Төсвийн зардал
32	Төсвийн зардал
33	Төсвийн зардал
34	Төсвийн зардал
35	Төсвийн зардал
36	Төсвийн зардал
37	Төсвийн зардал
38	Төсвийн зардал
39	Төсвийн зардал
40	Төсвийн зардал
41	Төсвийн зардал
42	Төсвийн зардал
43	Төсвийн зардал
44	Төсвийн зардал
45	Төсвийн зардал
46	Төсвийн зардал
47	Төсвийн зардал
48	Төсвийн зардал
49	Төсвийн зардал
50	Төсвийн зардал

Зураг 8. ШТС үзлэг шалгалт

Шатахуун түгээх станц: 2023 онд тос, масло асгаралтын журам шинэчлэн боловсруулсан. Ажлын байрны үзлэгийн хяналтын хуудасны дагуу ХАБ-ажилтан, БОМ, Агуулахын ахлах ажилтан нар хамтарч ажилласан.

Аюул ослоос урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд шатахуун нөөцлөх савнуудыг цоож пайзны хяналт, элсний поошигнуудыг

Цемент тээврийн автозам

Хүнд, машин техникийн хөдөлгөөнөөс олон салаа зам гарч, хөрсний шороо суларч, элэгдэл эвдрэлд өртөх талбайн хэмжээ нэмэгдэж болзошгүй байдаг. Төслийн талбайн хөрс, газрын гадарга олон машин техникийн нөлөөгөөр талхлагдах, олон салаа зам үүсэх сөрөг нөлөөлөлтэй

байдаг. Цемент тээврийн хэрэгслэлийн 2.7км урттай, 7м өргөнтэй далан байгуулж, сайжруулсан зам тавьсан.

Зураг 9. Том оворын машин механизм зорчих технологийн зам

Усан орчин хамгаалах ажил

7 хоногт 1 удаа бүх гүний худгуудаар үзлэг шалгалт хийж, газар доорх усны мониторингийн хэмжилт хийдэг ба сард 1 удаа Өргөн сумын байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчтай хамт явж тоолуурын заалтуудыг хянаж, баталгаажуулалт хийлгэдэг. Мөн улирал бүр мониторингийн хэмжилтийн мэдээг гарган Өргөн сумын байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчид хүргүүлдэг. 7 хоногт 1 удаа бүх гүний худгуудаар үзлэг шалгалт хийж, газар доорх усны мониторингийн хэмжилт хийдэг. Усны чанарын шинжилгээг гүний худаг, цэвэршүүлсэн ус, ажилчидын хотхон, гал тогоо гэх мэт 5 цэгээс дээж авч Дорноговь аймгийн стандарт хэмжилзүйн сорилтын лабораторид улиралд 1 удаа шинжилгээ хийлгэдэг. Хаягдал усны чанарын шинжилгээг улиралд 1 удаа Дорноговь аймгийн цаг уур, орчны шинжилгээний төвийн байгаль орчны шинжилгээний лабораторид хийлгэдэг.

Зураг 10. Дундын 500м3 усан санд 62ш Буйлс мод тарьсан.

Зураг 11. Мод тарилт

Ургамал орчинг хамгаалах: Үрийн нөөц бэлтгэх

Латин нэр: Elaeagnus moorcrofti

6-8 орчим метр өндөр ургадаг. Үр жимсний гадуур нь шар өнгийн хальстай. Үр нь судалтай, өндөг хэлбэртэй. 1.1см урттай. Ургах орчин: Элсэрхэг баянбүрдийн булаг, сайрын захаар тоорой сухайн хамтаар ургана. **Жигд модны үр 16.5 кг, Буйлс модны үр 2.1кг** түүж хадгалсан. Заг мод энэ жил үрлээгүй.

Модны үр:Жигд, Буйлс үрийн бүрэн болцоос хамааран үр түүж хадгалах ажил хийгдэж байна.

Говийн нөхцөлд ургасан модноос үр бэлтгэх нь олон талын давуу талтай юм. Үүнд:

1. Үрээр тарилт хийхэд ургах хувь:80-90% байдаг
2. Тарилтын дараа ил талбайд гаргахад ургах чадамжийн хувьд:90-95%.
3. Өвчин хортонд тэсвэртэй. гэх мэт.

Үр түүх явц.

Зураг 12. Буйлс:
IV.20-с эхлэн ягаан цэцгээр гоёдог. Говийн хөрсөнд ургадаг бутлаг мод юм

Шимт хөрс хуулалт, хадгалалт

2023 оны Уулын ажлын төлөвлөгөөний дагуу 10 сарын эцсийн байдлаар 40см-н зузаантай 0.4 га газар 1600м3 шимт хөрс хуулсан байна.

Зураг 12. Шимт хөрс ачилт, буулгалтын ажлын явц.

Тэмдэгжүүлэлт

Шохойн чулуу болон хаягдал чулуулаг, шимт хөрс тээвэрлэх үед хүнд даацын машин механикийн хөдөлгөөнөөр сул шороо үүсэж, тоосжилт ихсэж агаарын чанарт сөргөөр нөлөөлдөг. Үйлдвэрийн бүсэд хурдны хязгаарлалтын 5 тэмдэг байршуулсан.

Зураг 13. Тэмдэг тэмдэглэгээ байршуулах болон засвар үйлчилгээ

ТЭРБУМ МОД ҮНДЭСНИЙ ХӨДӨЛГӨӨН

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 76 дугаар чуулганд оролцож буй Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх Дэлхий нийтийн өмнө тулгараад буй уур амьсгалын өөрчлөлтийн асуудлыг шийдвэрлэхэд хувь нэмэр оруулахын тулд 2030 он гэхэд Монгол Улсад тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөнийг зарласан бөгөөд энэхүү санаачлагын дэмжин Монполимет Групп 1 сая мод тарин ургуулах амлалтаа өгсөн.

Зураг 14. Нэг тэр бум үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжин амлалт өгч баталгаажуулах үйл ажиллгаа

4. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТАЙЛАН

“Монцемент билдинг материалс” ХХК-ийн “Сэнжит худаг” шохойн чулуу, цахиурлаг занарын ордыг ил аргаар ашиглах, цемент үйлдвэрлэх төслийн олборлолтын үйл ажиллагааны улмаас өнөөгийн байдлаар 21.7га ухаш 3.2 га хөрсний овоолго үүсэн байна. Харин 20 жилийн дараа уурхайн ухаш 16.6 га-аар тэлж хөрсний овоолго 21.3 га болж өөрчлөгдөхөөр байна. Уг төсөл нь ТЭЗҮ-д тусгагдсанаар 170 жилийн дараа хаагдах төлөвлөгөөтэй учир цаашид уурхайн явцын нөхөн сэргээлт болоод нөхөн сэргээлт хаалтын өмнөх туршилт судалгааны ажлыг хийж хэрэгжүүлэхээр байна.

Иймээс холбогдох журмын дагуу үржил шимт хөрсний овоолгыг “MNS 5916:2008 стандартын дагуу үүсгэж, газар шорооны ажлын үед шимт хөрс хуулалт, хадгалалт” стандартын дагуу хадгалж хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэн ажиллана. Мөн уурхайн хаалт, нөхөн сэргээлтийг хийхдээ MNS 5914:2008, MNS 5915:2008, MNS 5916:2008, MNS 5917:2008, MNS 5918:2008, MNS 4943:2011, MNS 6296:2011, MNS 900:2005, MNS 6148:2010, MNS 3597:1983 стандартуудыг баримтлан хийх шаардлагатай.

Шимт хөрсийг 2-оос илүү жилээр хадгалах шаардлага гарч байгаа тул салхины зонхилох чиглэлийн дагуу шимт хөрсний овоолгын гадна талаар салхиар тоос шороо дэгдэн, шимт хөрс алдагдахаас сэргийлж хашаа хамгаалалт хийж, овоолгын дээд гадаргуу, хажууг хэлбэршүүлэн олон наст өвслөг ургамал болон мод тарьж хамгаалх арга хэмжээ авсан.

Хүснэгт 5. Нөхөн сэргээлтийн тайлан

Д/д	Нөхөн сэргээлтийн зорилт	Нөхөн сэргээх арга хэмжээ	Байгаль хамгаалахад хэрэгжүүлсэн хэмжээ	орчныг авч арга	Арга хэмжээний цар хүрээ	Нийт зардал (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Зураг
1.	Техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтэнд шаардагдах шимт хөрсийг стандартын дагуу хадгалах, хэлбэржүүлэлт хийх	Шимт хөрсийг хуулах 1,8 га талбай Шимт хөрсийг хамгаалах, хадгалах;	0.4 га 1600м3		1600 м ³	Олборлолт ын зардалд тусгагдсан	Олборлолт ын явцад	
2.	Уурхайгаас үйлдвэр хүрэх технологийн зам дагуу мод тарьж ой зурвас бий болгох	Зам дагуу 1.4 га талбай 560 ш мод тарилт хийж ургуулах	Технологийн зам дагуу нөхөн тарилт хийсэн. 45ш Жигд мод тарьсан.		Технологийн зам дагуу	45ш х 6.0=270.0		
3.	Шимт хөрсийг 2-оос илүү жилээр хадгалах шаардлага гарч байгаа тул салхины зонхилох чиглэлийн дагуу шимт хөрсний овоолгын гадна талаар салхиар тоос шороо дэгдэн, шимт хөрс алдагдахаас сэргийлж хашаа хамгаалалт хийж, овоолгын дээд гадаргуу,	Шимт хөрс ургамалжуулах	Шимт хөрсний талбайн хэсгийг тойруулж хашуулж – Сухай – 25ш, Буйлс- 70ш, Жигд- 205ш тарилт хийсэн. Нийт 300ш мод тарьсан. Хар хөрс – 9 м3./ковшоор 3 шанага/ Бууц- 1м3 /ковшоор 1 шанага/		Үйлдвэрийн талбай	300ш х 6.0 =1800.0	Жилийн турш	

<p>хажууг хэлбэршүүлэн олон наст өвслөг ургамал тарьж хамгаалалт хийнэ.</p>	<p>Тохижилт ногоон байгууламж бий болгох</p>	<p>Үйлдвэрийн гадна болон дотор талбайд Жигд-2190, Буйлс- 335ш, Улаан сухай- 37ш, Хармаг-450ш нийт 3012ш мод тарьсан.</p>		<p>Жигд 1750ш x 6.0 = 10500.0 Хармаг 450ш x 16.0 = 7200.0 Нийт зардал -17700.0</p>	
<p>Нийт төсөв</p>				<p>19500.0</p>	

“Сэнжит худаг” шохойн чулуу, цахиурлаг занарын ордыг ил аргаар ашиглах, цемент үйлдвэрлэх төслийн 2023 онд нөхөн техник болон биологийн нөхөн сэргээлтийн ажил хийгдээгүй. Харин шимт хөрс хуулах ажил хийгдсэн. Иймд шимт хөрсний үржил шимийг алдагдуулахгүй тоосжилт үүсгэхгүй байх үүднээс ургамалжуулалт болон мод тарилт хийгдсэн. Уг ажилд 19 500 000 төгрөг зарцуулсан.

Нөхөн сэргээлтийн тайлан.

Монцемент үйлдвэрийн хэмжээнд нийт 12 төрлийн 6500 гаруй мод бут тарьж ургуулж байна. Үүнд: Улаан сухай, Жигд, Буйлс, Гүйлс, Чацаргана, Хайлаас, Улиас, Шар хуайс, Заг, Хармаг-2 төрөл, Алимны модны суулгац гэх мэт.

Үйлдвэр болон Уурхайн мод тарилт

Нэршил	Огноо	Ерөнхий мэдээлэл			Нийт тарилт	Тарилтын хувь
		Модны нэршил	Үрсэлгээ	Тарилт		
Мод-суулгац	2023он	Жигд	203ш	2190ш	3012ш	100%
		Буйлс	280ш	335ш		100%
		Улаан сухай	138ш	37ш		27%
		Хармаг	0	450ш		100%

Зураг 15. Хармаг тарилт

Мод тарихаас илүү говийн нөхцөлд хэрхэн арчилж ургуулах нь илүү чухал байдаг бөгөөд усалгааг улирал бүрд харилцан адилгүй байдаг. Мод арчилгааны календарийн дагуу модны усалгаа арчилгааг хийж байна. Хайлаас мод: хөрс голохгүй, тэсвэртэй ургамлан хашлага болон ногоон байгууламжийн хүрээнд тарьж ургуулахад илүү тохиромжтой бутлаг мод юм.

БАТЛАВ: ҮЙЛДВЭРИЙН ГАЗАРЛАЛ *А. А. А.* САНСУ БЭ

ҮЙЦДЭВРИЙН ДОТОРХ БОЛОН ГАДНА ТАЛБЭЙН МОД БУТНЫ УСАЛГААНЫ ХУВААРЬ

Улирал		Зуны			Намар			Овоол		
IV		VI			IX			XII		
1-р Үйлдвэр	2-р Үйлдвэр	3-р Үйлдвэр	4-р Үйлдвэр	5-р Үйлдвэр	6-р Үйлдвэр	7-р Үйлдвэр	8-р Үйлдвэр	9-р Үйлдвэр	10-р Үйлдвэр	11-р Үйлдвэр
LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV
V		VIII			XI			II		
1-р Үйлдвэр	2-р Үйлдвэр	3-р Үйлдвэр	4-р Үйлдвэр	5-р Үйлдвэр	6-р Үйлдвэр	7-р Үйлдвэр	8-р Үйлдвэр	9-р Үйлдвэр	10-р Үйлдвэр	11-р Үйлдвэр
LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV	LIV

7 Хоног бүрийн 1 дэх болон 4 дэх өдөр мод усална. 11 цагаас!

Боловруулсан: БУ-ны зөргөжилтэн *Б. Бундсан* Х. Бундсан
Зөвлөх: ХАБ-ын хэлтэс *М. М.* М. Эрдэнэбат

НАРНЫН МОД ТАРИЛТ

- 4 сар: Улаан сухай (7 хоньт, 1 удаа)
- 5 сар: Бодомо улаан (5 хоньт, 2 удаа)
- 6 сар: Улаан (7 хоньт, 1 удаа)
- 7 сар: Бодомо улаан (7 хоньт, 2 удаа)
- 8 сар: Улаан (7 хоньт, 1 удаа)
- 9 сар: Улаан (7 хоньт, 1 удаа)
- 10 сар: Мод тарих, саян усалгаа

Зураг 16. Мод тарилт болон арчилгааны хуваарь

Мод ургамал нь агаарын чийгшийг 4-7% ихэсгэж, нарны хэт төөнөлтийг 10-15% бууруулдаг. Зуны улиралд тоосны 50%, Өвлийн-37%-ийг өөртөө шингээдэг.

1 ширхэг мод жилд 120 гаруй кг нүүрстөрөгчийг шингээн авч, 104кг хүчилтөрөгч үйлдвэрлэдэг. Навчит модны титэм дуу шуугианы 26%-ийг шингээж, 74% ойлгож сарниулана.

Улаан сухай мөчир бэлтгэх, тарих

Зураг 17. Монголын улаан номд орсон Улаан сухай модны мөчрийг усанд хийх-чийг авхуулах, үндэслэхэд илүү үр дүнтэй байх зорилгоор. /сухайн мөчир-2500ш/

Сухайн мөчир бэлтгэх тарих

1. Мөчрийг 18-20см таашуу тайрч багцлах
2. Бэлтгэсэн мөчирөө чийг алдахгүйгээр битүүмжилж хадгалах
3. Хавар тарилт хийх

Тарих

1. Хоовоо бэлтгэх /15x18см/ хэмжээтэй
2. Ямар суулгац тарихаас хамааран хөрсөө бэлтгэх.
3. Бэлтгэсэн бортоготой хөрсөө услах, тарилт хийхэд бэлтгэх
4. Мөчирөө суулгах.

Тарилтын дараах арчилгаа

1. Усалгааг тогтмол 7 хоногт 2-удаа услах
2. Хог ургамалыг 14 хоногт 1-2удаа түүх

2023 оны Байгаль орчин нөхөн сэргээлтийн ажлын хүрээнд 5 сарын 10-20 мөн X-XI сарын 15 хүртэлх хугацаанд орчны тоосжилт болон салхины хурд, дуу чимээг бууруулах зорилгоор Монцемент үйлдвэрийн дотор, гадна талбай, уурхайн технологийн зам дагуу, шимт хөрсний овоолгыг тойруулж мод тарьдаг.

Шинээр мод тарих, нөхөн тарилтанд дараах модны суулгац, үржүүлгийн ажлыг хийж гүйцэтгэсэн. 2023 онд мод үржүүлгийн талбайд Жигд- 203ш, Буйлс- 280ш, Сухай мөчир- 138ш, нийт 621ш үрсэлгээ хийсэн. Үүнээс Жигд- 190ш, Буйлс- 275ш, Улаан сухай- 37ш ургасан. Ургасан моднуудыг бүгдийг тарилтанд гаргасан.

Үр дүн: Ургалт жигд, навчны урт-4-5см, урт-40-50см.

Буйлс үрээр 280-275ш=98%

Жигд үрээр-203-190ш=94%

Сухай мөчир-138ш-37ш=27%

Зураг 18. Мод үржүүлгийн талбай

Мод тарилт. 2023-Байгаль эх дэлхийн уур амьгалийн өөрчлөлтөд ажилтан бүрийн оролцоо аянг зохион байгуулан ажилласан. Үйлдвэрийн мод үржүүлгийн талбайгаас 502ш мод суулгасан. Тосон үйлдвэрээс Жигд 2000ш, Хармаг- 450ш ирсэн. Монполимент группын захиргаанаас Буйлс- 60ш ирсэн.

Зураг 19. Үйлдвэрийн талбай болон гадна талбайн мод тарилт

Дорноговь аймаг Өргөн сумын ЕБС-ийн 2023 оны 9 сарын 12нд Өргөн сумын ЕБС-н 9а ангийн 21 сурагчид АУБ-н хамт 6х30-тай хүлэмжинд үрээр болон мөчрөөр говийн хөрсөнд ургах нийт-5төрлийн мод бутыг танилцуулж, ил талбайд ургасан хүнсний ногооны тухай мэдлэг мэдээлэлийг танилцуулж ажилласан.

Зураг 20. Тарилт болон үйл ажиллагаатай танилцсан.

Мод бутны усалгаа, арчилгаа

Тарилтын дараах арчилгааг тогтмол хийснээр ургамал хэвийн ургах, цаг уурын нөхцөлд дассан тэсвэртэй болж ургана.

1. Модны зэрлэг ургамлыг 14 хоногт 1-2удаа тогтмол түүх.
2. Усалгааг дээрх хуваарийн дагуу улиралд нь зохицуулж хийх.
3. Зуны улиралд өглөө, оройд услах нь үр дүнтэй байдаг.
4. 7-сард өвчин хортонь эсрэг Децис-ийг бага тунгаар найруулж цацах.
5. Хуурайшилт ихтэй үед ургамал өвчлөх магадлал ихэсдэг.

Зураг 21. Усалгаа арчилгаа

Үрсэлгээ, Бойжуулалтын ажил: Хөрс бэлтгэх, бортого ховоо бэлтгэн чинжүү-30ш, хаш-150ш, ил талбайн лооль-300ш төрөл, өргөст хэмх-гөлгөр-150ш, Тарвас-750ш үрсэлгээг тус тус хийсэн.

Зураг 22. Үрсэлгээ бэлтгэх үе шат

Хүлэмжний тариалалт

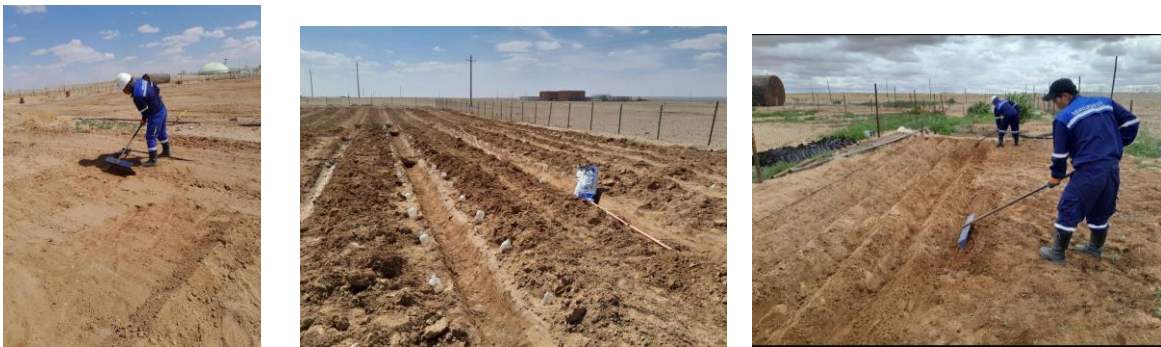
Зуны улиралд ажилчидаа эко хүнсээр хангах зорилгоор: Хүлэмж болон ил талбайд БОНС-ийн төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу хүнсний ногоо тариалах бэлтгэл ажлыг ханган ажиллаж байна. Ил талбай болон хүлэмжинд дээрх ажлуудыг хийж гүйцэтгэж байна. Хүлэмжинд огурцы, помидор, хаш, салатны навч, чинжүү тариалсан. Хүлэмжинд ургаж байгаа ургамлуудын сойлт, таналт, хөрс сийрүүлэлтийг зөв хийх хэрэгтэй байдаг. Мод үржүүлгийн хүлэмжинд бортоготой модны хог ургамал түүсэн.

Зураг 23. Хүлэмж тарилт

Ил талбайн зохион байгуулалт

БОНС-ийн төлөвлөгөөний дагуух-ил талбайн зохион байгуулалтын план зургийн үндсэн дээр талбайн хуваарилалтыг хийж ил талбайд тарвас болон бусад төрлийн хүнсний ногоо тарьж ургуулдаг.

Зураг 24. Талбайн хөрс боловсруулалт

Зураг 25. Талбайн усалгаа

Ургалтын үеийн бүрэн болцоос хамааран түүвэрлэн хураалт хийдэг.

Зураг 26. Талбайн хүнсний ногоо ургалтын байдал

5. ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН

Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсний үр дүнд тухайн газрын биологийн олон янз байдал болон амьдрах орчны нөхцөл илүүтэй сайжирсан байх нь дүйцүүлэн хамгааллын гол зорилго оршино.

Хүснэгт 6. Дүйцүүлэн хамгааллын арга хэмжээний тайлан

Хамгааллын арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа давтамж
Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт багтсан уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдэрч, олон жил орхигдсон талбайг нөхөн сэргээх	Дорноговь аймгийн Өргөн сум 1-р баг “Хонгор морьт” техникийн нөхөн сэргээлт хийх	2023.05.12-05.17-ны хооронд нийт 3 хүний бүрэлдэхүүнтэй, 3 техниктэй, ажлын 6 хоногт 2.га талбайд 30.0 мян.м3 эзэлхүүнтэй техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг хийж гүйцэтгэсэн.	Сум орон нутгийн хэмжээнд	2 га	30000.0	2023 он
Нийт дүн					30000.0	

МОНЦЕМЕНТ ҮЙЛДВЭРИЙН 2023 ОНЫ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ ТЕХНИКИЙН НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН АЖЛЫН ТАЙЛАН

Дорноговь, Өргөн сум

1.1 Төлөвлөгөө: Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолын хавсралтаар батлагдсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 5.1.8-д “Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдэрч, олон жил орхигдсон талбайг нөхөн сэргээнэ” гэж заасан.

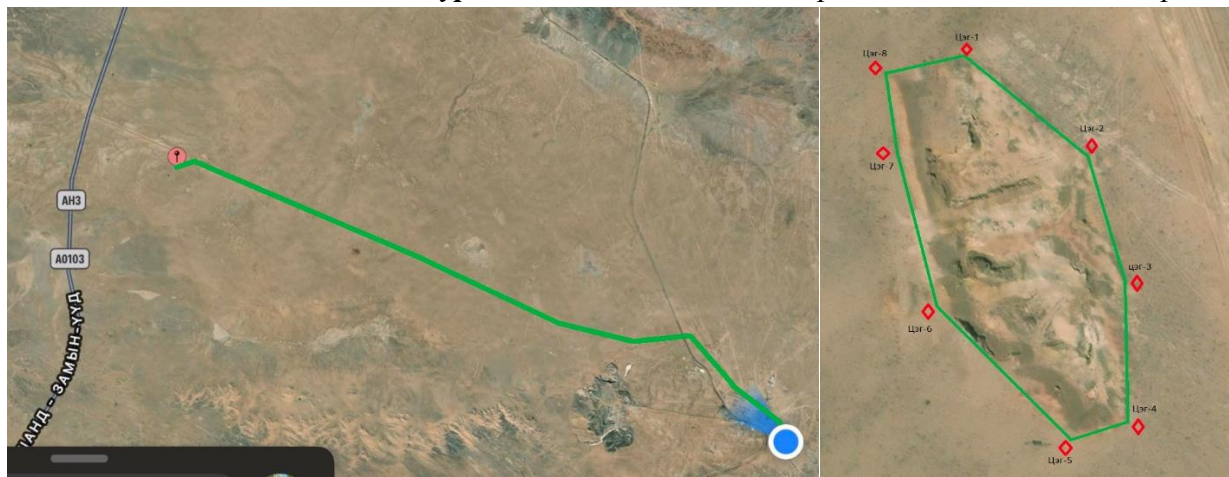
Энэхүү чиглэлийн дагуу Дорноговь аймгийн БОАЖГ болон Өргөн сумын ЗДТГ-аас заасан цэгт “Монцемент” үйлдвэрийн 2023 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд олон жилийн өмнөх үйл ажиллагааны явцад эвдэрч доройтсон талбайг дүйцүүлэн хамгаалах нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөгөөнд тусгасан.

Дээрх ажлын хүрээнд нөхөн сэргээлтийн ажлыг Сэнжит Худаг уурхайгаас техник гарган Дорноговь аймгийн Өргөн сумын Байгаль орчны байцаагчийн заасан талбайд 2023.05.12-05.17-ны хооронд нийт 3 хүний бүрэлдэхүүнтэй, 3 техниктэй, ажлын 6 хоногт 2.га талбайд 30.0 мян.м3 эзэлхүүнтэй техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг амжилттай хийж гүйцэтгэлээ.

1.2 Техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн байршил:

№	Дугаарлалт	Өргөрөг			Уртраг		
		градус	минут	секунд	градус	минут	секунд
1	Цэг-1	44	40	37.41	110	35	5.92
2	Цэг-2	44	40	38.33	110	35	9.48
3	Цэг-3	44	40	38.05	110	35	13.24
4	Цэг-4	44	40	36.53	110	35	13.76
5	Цэг-5	44	40	35.26	110	35	11.27
6	Цэг-6	44	40	33.93	110	35	7.79
7	Цэг-7	44	40	34.02	110	35	4.03
8	Цэг-8	44	40	35.67	110	35	2.95

Зураг 27. Техникийн нөхөн сэргээлт хийх талбайн байршил

Ажилсан техникийн мэдээлэл

№	Ажилласан техник	Зарцуулсан түлш /л/						Нийт
		12	13	14	15	16	17	
1	Бульдозер SEM-822	275	275	340	273	345	0	1508
2	Бонго-3	100	0	0	0	0	0	100
3	Автогайлер	100	0	0	0	0	0	100
Нийт		475	275	340	273	345	0	1708

Техникийн зураг

Зураг 28. Бульдозер SEM-822

1902УНБ Майти /Түлшний машин/

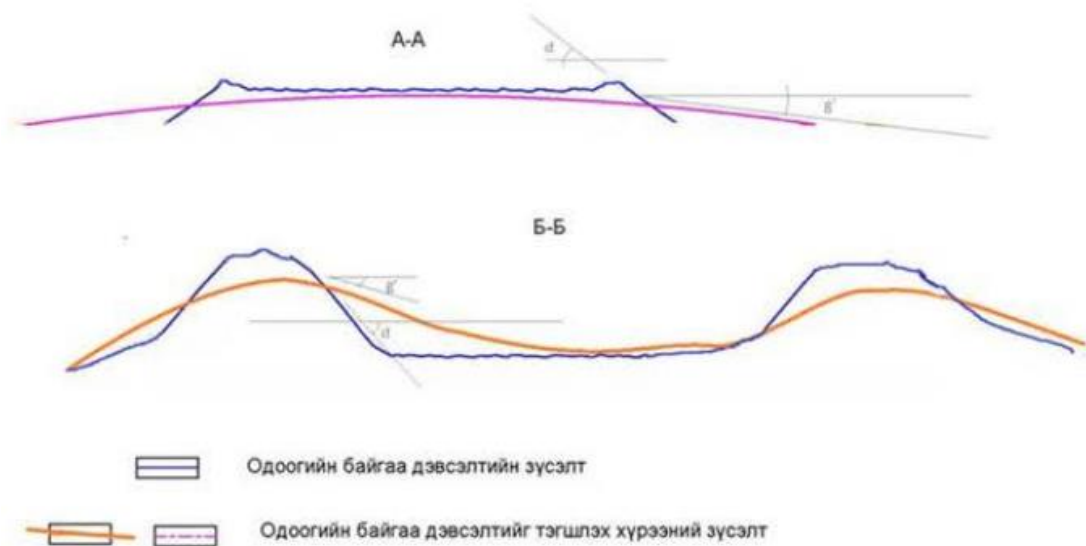
Зураг 29. Бонго-3

Автогайлер

Ерөнхий мэдээлэл

Хуваарилагдсан хэсгийг Бульдозероор сийрүүлж хажуугийн налууугийн градусыг багасган түрж гүнзгий нүхтэй хэсгийг булж тэгшилнэ. Тэгшилсэн талбайн хөрсөнд ургамлын үндэс нэвтэрч аажимдаа ургамлан бүрхэвч ургаж байгалийн аясаар нөхөн сэргэх нөхцөл бий болно.

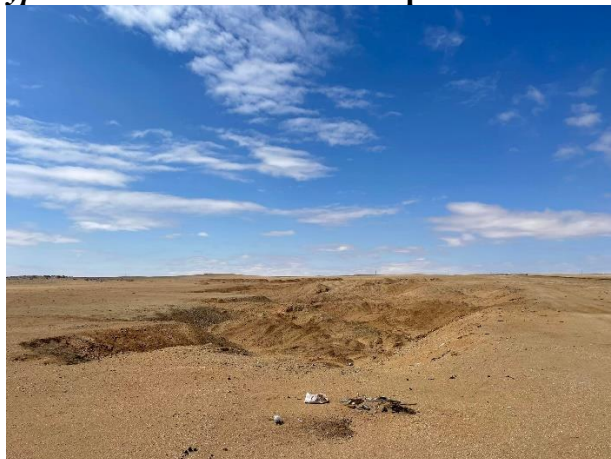

Нөхөн сэргээлтийн ажлын явц:

- 2023.05.12-ны өглөө уурхайгаас хөдөлсөн.
- Ажил хийгдэх газар очсоны дараа ажиллах газартай танилцан Өргөн сумын Засаг Дарга Г.Баярболдтой уулзаж хийгдэх ажлыг хүлээн авсан /С.Дугардорж, Б.Мэндсайхан, Д.Нямтайван/
- 2023.05.12-ний 1-р ээлжинд ажил эхэлсэн.
- Ээлж болгонд даланг налууулж, гүнзгий нүхрүү түрж тэгшлэх ажилууд хийгдсэн.
- Өглөө 8:00 цагт, Орой 20:00 цагт ээлж солигдож ажилласан.
- 2023.06.17-ны 1-р ээлж ажиллаад нөхөн сэргээлтийн ажил дууссан байна.

Зураг 30. Техникийн нөхөн сэргээлтийн өмнөх зураг-2023-05-11

Талбайн зүүн талаас харагдах байдал

Талбайн баруун хойд талаас харагдах байдал

Талбайн баруун урд талаас харагдах байдал

Зураг 31. Техникийн нөхөн сэргээлтийн явцын зураг-2023.05.16

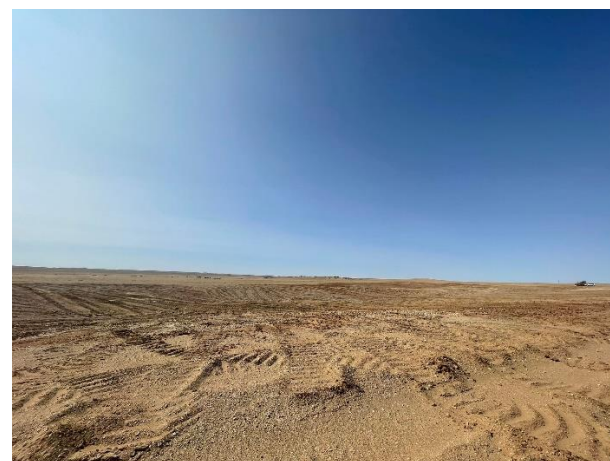

Зураг 32. Техникийн нөхөн сэргээлтийн дууссан зураг-2023.05.17

Талбайн зүүн талаас харагдах байдал

Талбайн баруун хойд талаас харагдах байдал

Талбайн баруун урд талаас харагдах байдал

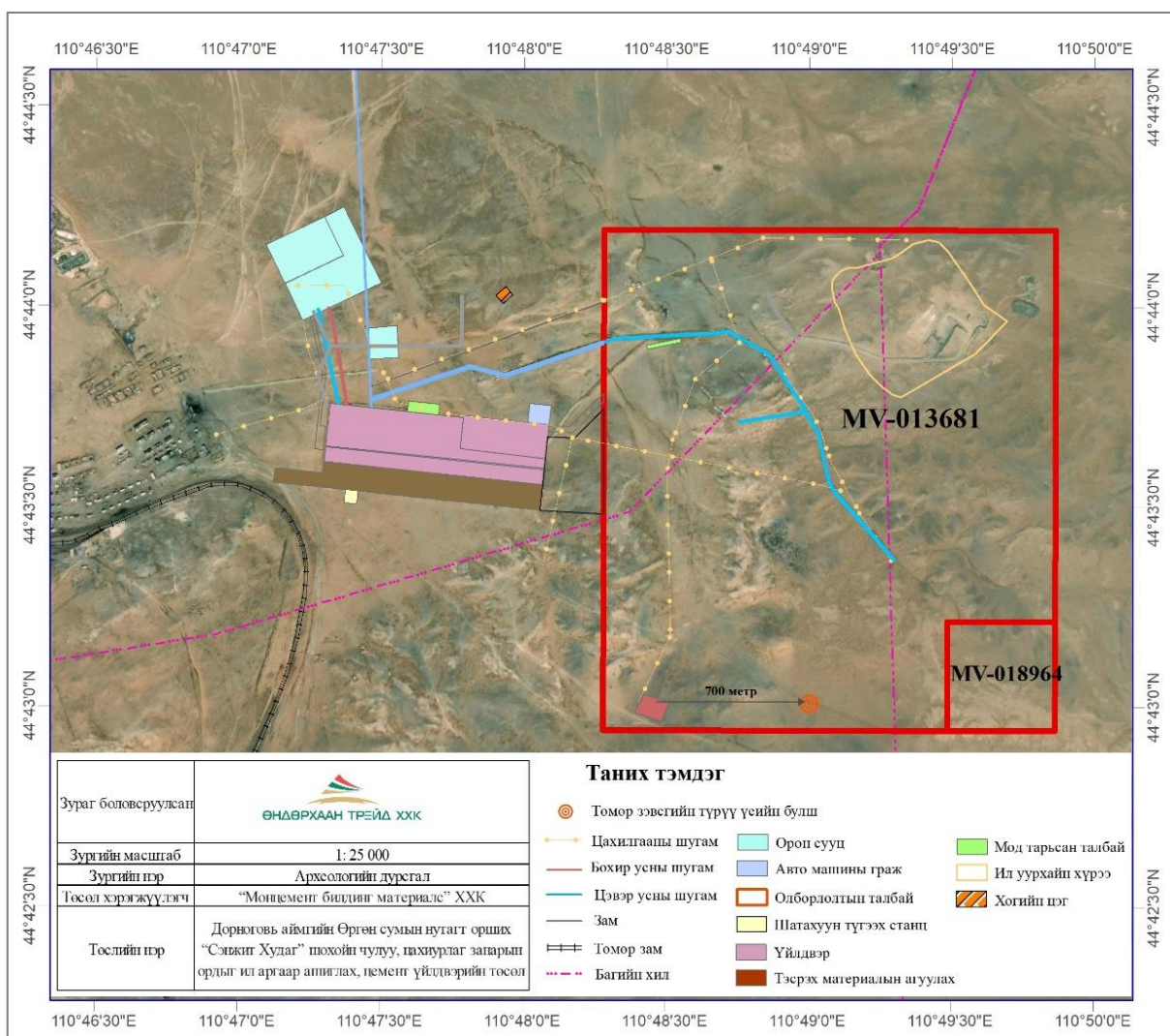
6. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН

Төслийн талбай болон түүний нөлөөллийн бүсэд нүүлгэн шилжүүлэлт хийх малчин айл өрх байхгүй. Уурхай нь үйл ажиллагаа явуулж дууссаны дараа уурхайн хаалттай холбоотой нүүлгэн шилжүүлэлт хийгдэнэ.

7. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ТАЙЛАН

Археологийн хайгуул, тандан судалгааны ажлын үр дүнд ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбайн урд хэсэгт дугуй хэлбэрийн намхан дардастай, голдоо хонхор булш нэгийг илрүүлэн дурсгалын гадаад зохион байгуулалтад үндэслэн хүрэл, төмрийн түрүү үед холбогдох булш, оршуулгын дурсгал хэмээн урьдчилсан байдлаар үзэж баримтжуулсан бөгөөд олборлолтын талбайгаас урагш 2 км тэсрэх бодисын агуулахаас 700 м-ээс 1 км зайтай нөлөөлөлд өртөхөөргүй байна.

Зураг 33. Археологийн олдворын байршил

- Газар шорооны ажлын үед өмнө нь судалж тогтоож чадаагүй археологийн болон түүх соёлын үлдэц, үнэт зүйлс өртөж болзошгүй. Иймд “Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль”-ийн заасны дагуу түүхийн болоод соёлын өв сангийн зүйлүүд олдох буюу байх магадлал ихтэй бол нэн даруй төслийн үйл ажиллагааг зогсоож, орон нутгийн засаг захиргаа мөн улс төрийн болон холбогдох шинжлэх ухааны судалгааны байгууллагуудад мэдэгдэх үүрэгтэй. Уг үүргээ хэрэгжүүлэн ажилласан.
- Түүх, соёлын дурсгал болон ард түмний зан үйлд харшлах зүйлсийг хөндөхгүй байхын үүднээс талбайд орших дурсгалт зүйлст хамгаалалт хийх, ойр орчмоор нь машин техник явуулахгүй байсан.

Хүснэгт 7. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний тайлан

Түүх соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Нийт зардал Мян.төг	Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Зураг
Соёлын өвийн талаарх сургалт, зааварчилгаа өгөх	Уурхайн ажилтнуудад	400.0	Нийт ажилчдад түүх соёлын дурсгалыг хэрхэн хамгаалах талаар бүх нийтийн сургалт орсон.	
Түүх соёлын дурсгалт газрыг тоногдон дээрэмдүүлэхээс урдчилан сэргийлэх, ажиглалт хамгаалах арга хэмжээ авах	Дурсгалт газар			
Төслийн талбайд шинээр газар хөндөх үед соёлын өвд хамаарах эд өлгийн зүйл олдох үед холбогдох археологи, палентлого газарт мэдэгдэх	Газар шорооны ажил хийх талбайд зөвхөн илэрсэн тохиолдолд	Үйл ажиллагааны явцад илрээгүй тул зардал гараагүй.		
Нийт зардал		400.0		

Түүх соёлийн дурсгалт зүйлийг хамгаалах хууль тогтоомж, байгууллагын авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээг үйлдвэр болон уурхайн ажилчдад танилцуулсан.

8. ХИМИЙН БОДИСЫН ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТАЙЛАН

Тэсэлгээний ажил нь шохойн чулуу, цахиурлаг занаржсан аргиллит зэрэг чулуулагт хийх тул чулуулгийн физик-механик шинж чанарт тулгуурлан үзүүлэлтүүдийг сонгож тооцоолсон. Шохойн чулууны бат бөхийн коэффициент нь профессор М.М.Протодьяконовын ангиллаар III бүлэгт буюу хүнд тэслэгдэх зэрэгт орох ба эзлэхүүн жин дунджаар 2.59 тн/м байна

Тэсэлгээнд Анфо болон Эмульсийн тэсрэх бодисыг хэрэглэхээр тооцсон ба 20 жилийн хугацаанд 1.5 сая.м³ уулын цулын материалд 1.1 тонн эмульсийн тэсрэх бодис хэрэглэхээр тооцсон байна.

Цементийн үйлдвэрийн технологийн дамжлагад химийн бодис ашиглахгүй бөгөөд лаборатори болон саарал ус цэвэршүүлэх системд химийн бодис ашиглана. Лаборатори болон саарал ус цэвэршүүлэхэд нийт 102 нэр төрлийн бодисыг жилд ойролцоогоор 221.6 кг хуурай, 192 л шингэн бодис хэрэглэхээр тооцсон байна. Химийн бодисын нэр томъёо, зарцуулалтын хэмжээг химийн эрсдэлийн үнэлгээнд нарийвчлан авч үзсэн.

Хүснэгт 8. Химийн бодисын эрсдэлийн менежментийн тайлан

Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх хамгаалах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Тоо хэмжээ Нийт зардал (төгрөг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Зураг
Химийн	Лабораторийн ажилчдад бодис материалын шинж чанар, аюулгүй ажиллагааны зохих мэдэгдэхүүнийг олгож, заавар журам боловсруулж ажиллах Агуулахад хадгалах бодис материалын “data sheet”-д тусгагдсан хадгалах нөхцөл болон бусад нөхцлийг баримтлах.	Лабораторийн химийн бодистой харьцаж ажиллаж байгаа бүх шатны ажилтан, албан хаагчид химийн бодистой харьцах заавар зөвлөмжийг хэрэгжүүлэн ажиллах	2023 оны 9 сарын 13 Бодис материалын шинж чанар, аюулгүй ажиллагааны зохих мэдэгдэхүүнийг олгох сургалт орсон.	ҮАЗ-д тусгагдсан	Төслийн хугацаанд	
Бодисын ашиглалт хамгаалалт	Химийн бодисын хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулах арга хэмжээ авах	ЧЛХ, ЭХУХХ	Үйлдвэрт хэрэглэж байгаа бүх химийн бодисыг холбогдох хууль дүрэм, стандарт, нормын дагуу химийн бодисын агуулахад хадгалж байна.	1950.0	Төслийн хугацаанд	
	Шингэнийг алдагдуулахгүй байх зорилгоор савалгаатай материалын таг, лац ломбийг тогтмол шалгаж байх, шингэн агуулж буй савыг гэмтээхээс хамгаалах боломжит арга хэмжээг авах	Лабораторийн химийн бодистой харьцаж ажиллаж байгаа бүх шатны ажилтан, албан хаагчид химийн бодистой харьцах заавар зөвлөмжийг хэрэгжүүлэн ажиллах	Шингэнийг алдагдуулахгүй байх зорилгоор савалгаатай материалын таг, лац ломбийг сард 1 удаа шалгадаг. Шингэн агуулж буй савыг гэмтээхээс хамгаалан шалан дээр байрлуулж байна.	ҮАЗ-д тусгагдсан	Төслийн хугацаанд	

Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх хамгаалах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Тоо хэмжээ Нийт зардал (төгрөг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Зураг
	Химийн бодисын хяналт, саармагжуулалт, устгалыг зааврын дагуу гүйцэтгэх	Лабораторийн химийн бодистой харьцаж ажиллаж байгаа бүх шатны ажилтан, албан хаагчид химийн бодистой харьцах заавар зөвлөмжийг хэрэгжүүлэн ажиллах	Химийн бодисыг зааврын дагуу химийн бодисын агуулахад хадгалж, саармагжуулж, Элемент ХХК-р устгал хийлгэж байна.	ҮАЗ-д тусгагдсан	Төслийн хугацаанд	
Лаборатори болон ус цэвэршүүлэх байгууламжид ашиглах 97 нэр төрлийн химийн бодисын хадгалалт, ашиглалтын стандарт, дүрэм журам мөрдөөгүйн улмаас эрсдэл үүсэх	Химийн бодисын ашиглалтын тайлан холбогдох газруудад тогтсон хугацаанд хүргүүлж байх	Лабораторийн химийн бодистой харьцаж ажиллаж байгаа бүх шатны ажилтан, албан хаагчид химийн бодистой харьцах заавар зөвлөмжийг хэрэгжүүлэн ажиллах	Болзошгүй ослын үед авах арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулан ажиллаж байна. Химийн бодисын ашиглалтын тайланг Өргөн сумын байгаль орчны байцаагчид жилд 1 удаа тогтсон хугацаанд хүргүүлж байна.	ҮАЗ-д тусгагдсан зардалд тусгасан. / Нэгж зардлаар бус нийт зардлаар тооцсон/	Төслийн хугацаанд	
Зардал				1950.0		

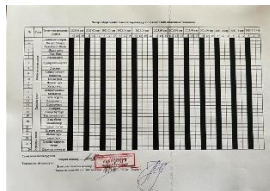

9. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТАЙЛАН

Монцемент билдинг материалс -ийн “Сэнжит худаг” шохойн чулуу, цахиурлаг занарын ордыг ил аргаар ашиглах, цемент үйлдвэрлэх төсөл нь өөрийн үйл ажиллагаандаа ISO 45001 буюу Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл ахуйн стандартыг үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлэхээр зорин ажиллаж байна. Уурхай болон үйлдвэрийн гэнэтийн ослын эрсдэлийн үнэлгээ болон тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх, нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний дагуух тайланг доорх хүснэгтэд хураангуй байдлаар үзүүлэв.

Хүснэгт 9. Осол эрсдэлийн менежментийн тайлан

Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Зураг
<p>Аадар бороо, үер</p>	<p>Хажуугийн урсацаар хөрс эвдрэх, уруйн идэгдэлд өртөж болзошгүй газруудад мөр жим гаргахгүй байх талаас анхаарч, жалганы ойролцоо хог хаягдлын цэг, шатах тослох материалын агуулах, бохир усны нүх зэрэг барилга байгууламж байрлуулахгүй байхад анхаарч хяналт тавьж ажиллана.</p>	<p>2023 онд 600м урт үерийн шуудуу шинээр хийсэн. Үерийн шуудууны хогийг зуны улиралд 7 хоногт 1 удаа цэвэрлэдэг. Үерийн шуудууны ойролцоо хог хаягдлын цэг, шатах тослох материалын агуулах, бохир усны нүх, барилга байгууламж байхгүй.</p>	<p>Уурхайн бүсэд</p>	<p>-</p>	<p>Тухай бүрд</p>	
<p>Аянга, цахилгаан</p>	<p>ШТС, үүрэн телефоны антенн зэрэг байгууламж, объектуудад байрлуулсан аянга зайлуулагчийн бүрэн бүтэн байдлыг шалгаж, бэлэн байдалд байлгах. -Цахилгаан цэнэгтэй орчноос аль болох зайдуу байх, цахилгаан цэнэгтэй тоног төхөөрөмжүүдийг унтраах, аянга цахилгаантай үед хэмжилт хийх болон цахилгаан цэнэг үүсгэх багаж төхөөрөмжтэй ажиллахаас зайлсхийх, аянга цахилгаантай үед утсан холбоо хэрэглэхгүй байх, шаардлагатай тохиолдолд цахилгаанаар ажилладаг бүх тоног төхөөрөмжийг унтраах</p>	<p>ШТС, үүрэн телефоны антенн зэрэг байгууламж, объектуудад байрлуулсан аянга зайлуулагчийн бүрэн бүтэн байдлыг Цахилгаан дамжуулах үндэсний сүлжээ ТӨХК-р жилд 1 удаа шалгуулдаг. 2023 оны 4 сарын 12-19 хооронд нийт ажилчдын сургалтаар Цахилгаан цэнэгтэй орчноос аль болох зайдуу байх, цахилгаан цэнэгтэй тоног төхөөрөмжүүдийг унтраах, аянга цахилгаантай үед хэмжилт хийх болон цахилгаан цэнэг үүсгэх багаж төхөөрөмжтэй ажиллахаас зайлсхийх, аянга цахилгаантай үед утсан холбоо хэрэглэхгүй байх, шаардлагатай тохиолдолд цахилгаанаар ажилладаг бүх тоног төхөөрөмжийг унтраах талаар хичээл орсон. 2023 оны 9 сарын 26, 27нд Үйлдвэрийн цахилгаан засварын хэлтэс, Эрчим хүч, ус хангамжийн хэлтсийн ажилчдад сургалт орсон.</p>	<p>Уурхайн бүсэд МБМ ХХК</p>	<p>-</p>	<p>Тухай бүрд</p>	

Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Зураг
<p>Хүчтэй салхи, шуурга</p>	<p>Хүчтэй салхины цаг агаарын шинэчилсэн мэдээллийг тогтмол сонсож уурхайн шуурхай хуралдаан дээр мэдээлж, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авч байх. -Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнийг түр хугацаагаар хязгаарлах, гал унтраах хэрэгслийг байнгийн бэлэн байлгах, Хүмүүсийн ажлын болон амрах байрны, тоног төхөөрөмжөөс дэл сул унжсан утас эх биетэйгээ муу бэхлэгдсэн хаалт, саравчны шил, модон болон металл хэсгүүдийг байнга анхаарч дор бүр нь бэхэлж байх -Өндөр хүчдэл, цахилгааны шугаман дор барилга байгууламж бариулахгүй байх</p>	<p>Шинэ 7 хоногийн 1 дэх өдөр болгон 5 хоногийн цаг агаарын урьдчилсан мэдээг Өргөн үйлдвэр гэсэн Teams-н групп дээр байршуулдаг. 2023 оны 4-6 сард Цаг агаарын нөхцөл байдал-Үзэгдэх орчин хязгаарлагдмал салхины хурд 18-20м/сек хурдтай. Уурхай 3 ээлжийн 36 цагийн зогсолт хийсэн. Үйлдвэрийн ажилчид гадаа талбайн ажлаа зогсоодог. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын мэргэжилтэн ажилчдын ажлын болон амрах байрны, тоног төхөөрөмжөөс дэл сул унжсан утас эх биетэйгээ муу бэхлэгдсэн хаалт, саравчны шил, модон болон металл хэсгүүдэд үзлэг хийж, хэлтэс, нэгжүүдийн менежрүүдэд ажлын байрны үзлэг илгээдэг.</p>	<p>Уурхайн бүсэд</p>	<p>-</p>	<p>Тухай бүрд</p>	
<p>Үйлдвэрлэлийн болзошгүй аюул, осол</p>	<p>Ажилд хэрэглэгдэх уул тээврийн машин механизмын найдвартай ажиллагаа хангагдсан, тэдгээрийн сигнал, тоормос, хөдлөх эд ангиудын хаалт, гал унтраах хэрэгслүүд, гэрэлтүүлэг зэрэг бүрэн бүтэн байдлыг байнга шалгаж байх. -Уул тээврийн машин механизмуудын тосолгоо, арчилгааны материалуудыг битүү төмөр саванд хадгална.</p>	<p>2023 оны 10 сарын 25нд Тээврийн хэрэгслийн бүрэн байдлыг шалгах үзлэг хийсэн. Нийт 25 техникийн сигнал, тоормос, хөдлөх эд ангиудын хаалт, гал унтраах хэрэгслүүд, гэрэлтүүлгийг шалгасан. Уул тээврийн машин механизмуудын тосолгоо, арчилгааны материалуудыг битүү төмөр саванд хадгалдаг.</p>	<p>ЗМХ, ХАБЭАБОХ ШТС, Агуулах</p>	<p>-</p>	<p>Тухай бүрд</p>	
<p>Эрүүл мэндийг</p>	<p>Ажилтнуудын эрүүл мэндийн урьдчилсан болон хугацаат үзлэгт хамруулах.</p>	<p>Эрүүл мэндийн сайдын А340-р тушаалын дагуу “Хужиртсод” хөдөлмөрийн эрүүл мэндийн</p>	<p>Уурхайн нийт ажилчид</p>	<p>-</p>	<p>Тухай бүрд</p>	

Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Зураг
хамгаалах талаар	-Ажилтнуудын элбэг тохиолдож буй өвчлөлийг тодорхойлох, улирал, цаг хугацаагаар судалгаа хийх -Ажилтнуудын эрүүл мэндийн талаар мэдээллийн санг бий болгох	эмнэлгийн эрүүл мэндийн хугацаат үзлэг хийгдсэн. Үзлэг, шинжилгээнд нийт 287 ажилтан хамрагдахаас 195 ажилтан буюу 67.9% тай хамрагдсан. Үүнээс эрэгтэй 124, эмэгтэй 71 ажилтан хамрагдсан.				
Тоног төхөөрөмжийн гэмтэл, элэгдэл эвдрэлээс	Машин механизм, тоног төхөөрөмжийг бүрэн бүтэн байдлыг жилд тогтмол шалгаж засвар үйлчилгээг заасан цаг хугацаанд хийж байх хэрэгтэй	Чанар лабораторийн хэлтэс тоног төхөөрөмжийн бүрэн бүтэн байдлыг сард 3 удаа тогтмол шалгаж байна.	Чанар хяналтын хэлтэс	Тогтмол	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын тухай, Химийн бодисын тухай хууль	
Ил уурхайн гарч болзошгүй осол	Уурхайд гарсан осол, аюул, хор уршгийг шуурхай арилгах, даамжрахаас урьдчилан сэргийлэх, хүний амь насыг аврах төлөвлөгөө боловсруулан баталж ажиллах	Монполимент ХХК-н Сэнжит худаг уурхайн 2023 оны гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөө, Дорноговь аймгийн Өргөн сумын нутагт орших Сэнжит худаг шохойн чулууны ил уурхайн 2023 оны аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг батлуулан ажиллаж байна.	Ил уурхай ба уурхайн бусад талбай	500.0	2023 он	
Нийт дүн				500.0		

“Монцемент билдинг материалс” -ийн Сэнжит худаг шохойн чулуу, цахиурлаг занарын ордыг ил аргаар ашиглах, цемент үйлдвэрлэх төслийн осол эрсдэлийн менежментийн тайланд 500 000 төгрөгийг зарцуулсан байна.

10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТАЙЛАН

“Монцемент Билдинг Материалс” ХХК –ийн бохир ус цэвэршүүлэх байгууламж нь цагт 10 м³ бохир усыг цэвэрлэх хүчин чадалтай. Механик, биологийн болон гүний цэвэрлэгээ бүрэн хийж хлорын диоксидоор халдваргүйжүүлж үйлдвэрийн технологийн усанд эргүүлэн ашигладаг учир шингэн хаягдал үүсэхгүй. Харин уурхайн болон үйлдвэр ажилчдын хотхоноос ахуйн болон үйлдвэрээс ахуйн хуурай хог хаягдал гарахаар байна. Төслийн үйл ажиллагаанаасаа гарч буй хог хаягдлын хэмжээг багасгах, эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах, дахин ашиглах болон дахин боловсруулах замаар гарсан хог хаягдлын хэмжээг бууруулах, хог хаягдлаас үүсэх сөрөг нөлөөллийг аль болох бага байлгах үүднээс хог хаягдлын менежментийг маш сайн хэрэгжүүлэх ажиллах шаардлагатай.

Зураг 35. Хог хаягдлыг бууруулах менежментийн үндсэн зарчим

Төслийн хүрээнд хог хаягдлыг менежментийг хэрэгжүүлэх зорилгоор дараах дотоод журмуудыг даган мөрддөг.

- ⟨ Хог хаягдлыг цуглуулах, хадгалах, тээвэрлэх, устгах журам
- ⟨ Аюултай хог хаягдлыг цуглуулах хадгалах журам

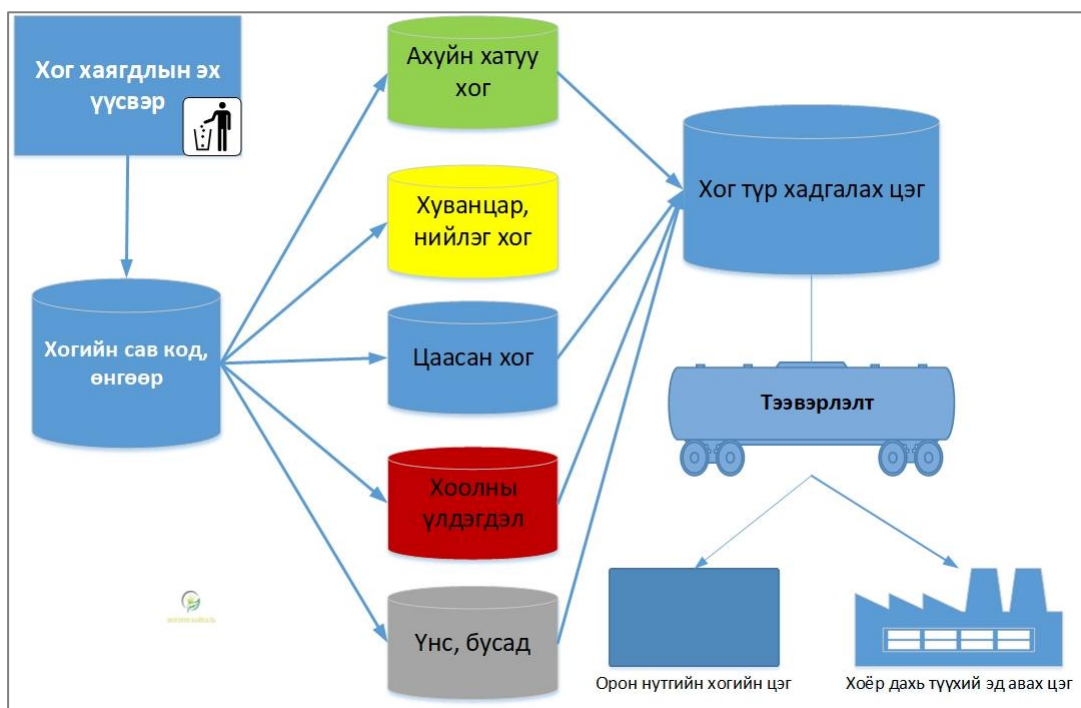
Журмын дагуу доорх арга хэмжээг авч хэрэгжүүл ажиллана.

Үүнд:

- ⟨ Уурхайн хог хаягдлыг багасгах, хянах дотоод журам боловсруулах
- ⟨ Хогийг анхан шатанд нь ангилан, ялгаж дахин ашиглах боломжтой хог хаягдлын хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх
- ⟨ Зориулалтын хогийн савнуудыг тусгай талбайд байрлуулж, битүүмжлэл сайтай байлгах

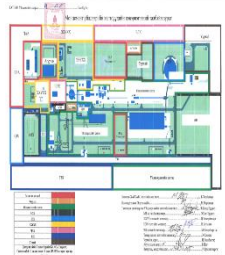

- Хог хаягдлыг зохистойгоор хаяж байгаа эсэхэд тогтмол хяналт тавьж ажлын байрны шалгалт тогтмол явуулах, ажилчдад заавар зөвлөмж өгөх
- Орон нутагт жижиг, дунд бизнесийг дэмжих зорилгоор уурхайн хог хаягдлыг тээвэрлэх, устгах зэрэг ажлуудыг гүйцэтгэх орон нутгийн компани, сумын удирдлагатай хамтарсан гэрээ байгуулан хог хаягдлыг тогтмол хугацаанд тээвэрлэж байх
- Уурхайн машин механизмаас гарах тос, тосолгооны материалын сав хуванцрыг битүүлж сайтай боловсруулах үйлдвэрт тушаах
- Хаягдал дугуй болон төмрийн хаягдлыг ангилан ялган цуглуулж дахин боловсруулах үйлдвэрт нийлүүлэх
- Хог хаягдлын менежментийг үр ашигтай явуулахад хог хаягдлын ангилан ялгалт нэн чухал бөгөөд хаягдлыг зайлуулах тохиромжтой зөв арга замыг тогтоож зөв чиглүүлж өгдөг. Хог хаягдлын ангилан ялгалтыг эх үүсвэр дээр нь болон хог хаягдлыг хүлээн авах нэгдсэн цэг дээр явуулдаг. Эх үүсвэр дээрх хог хаягдлын ангилан ялгалтыг хялбар, үр дүнтэй байлгах зорилгоор хогийн савуудыг өнгөөр кодчилсон ба хог хаягдлын төрлөөр хаягжуулсан савнуудыг шаардлагатай цэгүүдэд байрлуулан ажилладаг.

Зураг 36. Хог хаягдлын нөлөөллийг буруулах арга хэмжээний тайлан

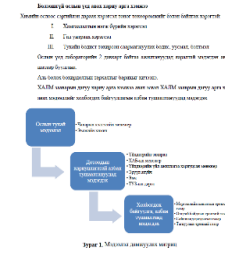

Хүснэгт 10. Хог, хаягдлын менежментийн тайлан

Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн үнэлгээ, мян/төг	Тоо хэмжээ	Хэрэгжилт	Зураг	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах эрхзүйн баримт бичиг
Ахуйн	10.1.1 Хог хаягдлын гэрээг орон нутагтай байгуулж, төлбөрийг гэрээний дагуу төлөх	Үйлдвэрийн бүх төрлийн байгууламжууд	Сард 1 удаа	360.0	12	Дорноговь аймгийн Өргөн сумын ЗДТГ-тай хог хаягдлын гэрээг байгуулж төлбөрийг гэрээний нөхцөлийн дагуу төлж байна.		2023 он	Хог хаягдлын тухай хууль
	10.1.2 Ахуйн хог хаягдлаас дахин боловсруулах, хог хаягдлыг аймгийн төвт “Дэлгэр Дэрс” ХХК гэрээ байгуулан нийлүүлэх	Үйлдвэрийн бүх төрлийн байгууламжууд	Сард 1 удаа	ҮАЗ	12	Ахуйн хог хаягдлыг ангилан ялгаж Дорноговь аймагт үйл ажиллагаа явуулж буй Эко Говь ХХК-тай хамтран ажиллах гэрээ байгуулж дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдлыг тушааж байна.		2023 он	Хог хаягдлын тухай хууль
	10.1.3 Дулааны улиралд хогийн сав, гал тогоо, ариун цэврийн байр, хогийн цэгт ариутгал, халдваргүйжүүлэлт хийх	Үйлдвэрийн бүх төрлийн байгууламжууд	м ²	3120.0	5800	2023 оны 5 сарын 23-24-д “Ариусахуй шанд” ХХК-иар халдваргүйтгэл, шавьжгүйтгал хийлгэсэн.		2023 он	Хог хаягдлын тухай хууль, Эрүүл ахуй, халдвар хамгаалалын тухай хууль.

	10.1.4 Орчны хог хаягдалд тогтмол хяналт тавьж, сар тутам орчны цэвэрлэгээг хийнэ.	Үйлдвэрийн бүх төрлийн байгууламжууд	Сард 2-3 удаа	ҮАЗ	-	7 хоног бүрийн 5 өдөр 15:00 цагаас үйлдвэрийн дотор, гадна талбайн цэвэрлэгээг хийдэг. Байгаль орчны мэргэжилтэн хяналт тавьж ажилладаг.		2023 он	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, Хог хаягдлын тухай хууль.
Үйлдвэрийн	10.2.1. Засварын газраас гарах ашигласан тос, нефть бүтээгдэхүүнийг цуглуулан, хадгалах, дахин ашиглан гэрээт компанид гэрээний дагуу нийлүүлэх	Үйлдвэрийн бүх төрлийн байгууламжууд	Жилд	-	1	Засварын газраас гарах ашигласан тос, нефть бүтээгдэхүүнийг цуглуулан, хадгалж Алтан Оршихуй ХХК-д /Багахангайд байрладаг./ гэрээний дагуу нийлүүлж байна.		2023 он	Хог хаягдлын тухай хууль Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль
	10.2.1. Хог хаягдлыг БОХ-6.1, БОХ-6.2 маягтын дагуу мэдээллэх	Үйлдвэр болон Сэнжит худаг, уурхай ажилчдын орон сууц	Жилд	-	1	Хог хаягдлыг БОХ-6.1, БОХ-6.2 маягтын дагуу мэдээллэдэг.		2023 он	Хог хаягдлын тухай хууль Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль
Аюултай	10.3.1. Аюултай хог хаягдал болох тос масло асгаралтыг 10 литрээс дээш асгарсан тохиолдолд бүртгэл хөтөлж саармагжуулалтыг газар дээр нь авч ажиллах, хяналт тавих	Үйлдвэрийн бүх төрлийн байгууламжууд	Өдөр бүр ажлын байрны үзлэг шалгалт	ҮАЗ	-	Хэрэв нүүрс-устөрөгчийн асгаралт 10 литрээс бага бол байгаль орчны ажилтан нь асгаралтыг мэдээлэх хуудсыг бөглөн тухайн асгаралт болсон газрыг цэвэрлэх зааврыг өгч, бохирдсон хөрсийг		2023 он	Хог хаягдлын тухай хууль

						зориулалтын талбайд байршуулан саармагжуулах арга хэмжээ авна. / тос, масло асгаралтын журам/			
	10.3.2 Химийн хорт болон аюултай бодисын ашиглалт, зарцуулалтын бүртгэл хөтөлж, тайлан мэдээг холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлж байх	Үйлдвэрийн бүх төрлийн байгууламжууд	Жилд 1 удаа	ҮАЗ	1	Химийн хорт болон аюултай бодисын ашиглалт, зарцуулалтын бүртгэл хөтөлж, тайлан мэдээг Өргөн сумын Байгаль орчны улсын байцаагчид жилд 1 удаа тогтсон хугацаанд хүргэж өгдөг.	 <p>Химийн хорт болон аюултай бодисын ашиглалтын бүртгэл хөтөлж, тайлан мэдээг Өргөн сумын Байгаль орчны улсын байцаагчид жилд 1 удаа тогтсон хугацаанд хүргэж өгдөг.</p>	2023 он	Хог хаягдлын тухай хууль Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль
Нийт							3480.0		

Хог хаягдлын менежментийн тайлангийн зардалд 3 480 000 төгрөгийг зарцуулсан.

Төслийн талбайд үйлдвэрлэлийн бүхий л шатнаас гарах хог хаягдлыг хүрээлэн буй орчин, хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхгүй байх талаас анхаарч урьдчилан сэргийлэх, хязгаарлах, хамгаалах, дахин ашиглах арга хэмжээг төлөвлөж удирдлага зохиан байгуулалтаар хангаж зохицуулан ажиллах нь чухал гэж үзэж ажиллалаа.

Нийгмийн хариуцлагын хүрээнд болон 2020 оны БО-ны биелэлтийн тайлангын дүгнэлтэнд тусгагдсан чиглэлийн дагуу хог хаягдлын ангилан ялгалт хийж Дорноговь аймгийн “Эко говь ХХК”-тай хийсэн гэрээний дагуу тушааж эхлэн ажиллаж байна.

Зураг 37. Дорноговь аймгийн Хог хаягдал дахин боловсруулах үйлдвэр-Эко говь үйлдвэртэй гэрээний дагуу хамтран ажиллаж байна.

Өргөн сумын ЗДТГ-с ирүүлсэн албан тоотын дагуу үйлдвэрийн гадна талбай-200м-т, мөн ААН-ийн нийтийн их цэвэрлэгээнд нийт-6 хэлтэс нэгжийн 29 ажилтан хамрагдаж тогтоосон маршрутын дагуу орчны хог хаягдлыг цэвэрлэсэн. Өргөн сумын БОБ-д Нийтийн цэвэрлэгээ, хог хаягдлын тайланг боловсруулан хүргүүлсэн.

Зураг 38. Нийтийн цэвэрлэгээ

Зураг 39. Нийтийн цэвэрлэгээ

11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 31-р зүйл болон Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуульд зааснаар тухайн төслийг хэрэгжүүлэхдээ тухайн нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, стратегийн үнэлгээний зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хангах, нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төсөл хэрэгжих орчинд бий болж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг хянах, илрүүлэх зорилгоор байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулан батлуулж хэрэгжилтийг хангаж ажиллах үүрэг төсөл хэрэгжүүлэгчид өгөгдсөн. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь байгаль хамгаалах төлөвлөгөө, орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрөөс бүрдэх бөгөөд орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрт төслийн үйл ажиллагааны улмаас байгаль орчны төлөв байдалд үзүүлж байгаа өөрчлөлтийг хянах, шинжилгээ хийх, үр дүнг тайлагнах, түүнийг хэрэгжүүлэх арга хэлбэр, шаардагдах хөрөнгө, зардал, хугацааг тодорхойлон тусгахаар хуульчлагдсан байна.

Хуулийн дээрх заалтыг удирдлага болгон төслийг хэрэгжүүлэх явцад төсөл хэрэгжүүлэгчээс байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тайлан болон байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд тусгасан сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний үр дүн, төслийг хэрэгжүүлж буй сумын нутаг дэвсгэрт бий болж болзошгүй өөрчлөлтүүдийг тодорхойлох, хянах зорилгоор хяналтын үзүүлэлтүүд, байршил, хийх хугацаа, зардал, баримтлах стандарт, аргачлалыг тодорхойлж энэхүү орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг (ОХШХ) боловсруулав.

Орчны хяналт, шинжилгээний хөтөлбөр (ОХШХ) нь төслийн нөлөөллийн болон нөлөөлөлд өртөж болзошгүй бүс нутагт гарч болзошгүй өөрчлөлтүүдийг эрт тодорхойлох, сөрөг нөлөөллийг бууруулах үйл ажиллагааны үр дүнг илтгэх, авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний үндэслэлийг боловсруулах, орон нутгийн захиргаа, хяналтын байгууллага, нутгийн оршин суугчдад байгаль орчин, амьдрах орчны өөрчлөлтийн талаар бодит мэдээлэл өгөх үндсэн зорилготой.

БОХТ болон ОХШХ-ийн хэрэгжилтийн тайланг заасан хугацаанд гаргаж төсөл хэрэгжиж буй нутаг дэвсгэрийн захиргаа, ойр орчмын нутаг дэвсгэр дэх иргэдэд танилцуулах тэдний саналыг нэгтгэн тусгах ажлыг зохион байгуулах, оролцогч болон сонирхогч талуудад мэдээллийг ил тод байлгах.

Дорноговь аймгийн Өргөн сумын нутаг дэвсгэрт байрлах 13681А тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүхий “Сэнжит худаг” төслийг хэрэгжүүлэгч “Монцемент Билдинг Материалс” ХХК-тай байгуулсан гэрээний дагуу төслийн Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн ажлын тайланг БОАЖЯ-ны харъяа “Байгаль орчны судалгаа шинжилгээний” төвд 4 360 600 / дөрвөн сая гурван зуун жаран мянга зургаан зуу /төгрөгөөр гүйцэтгүүлсэн.

Агаар, ус, хөрс, дуу чимээний хэмжилтийг ОХШХ-ийн тайланд тусгасан.

Дорноговь аймгийн Өргөн сумын нутаг дэвсгэрт байрлах 13681А тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүхий “Сэнжит худаг” төслийг хэрэгжүүлэгч “Монцемент Билдинг Материалс” ХХК-тай байгуулсан гэрээний дагуу төслийн Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн урагмал болон амьтны судалгааг “Ашид Таван Эрдэнэ” ХХК-р гүйцэтгүүлсэн.

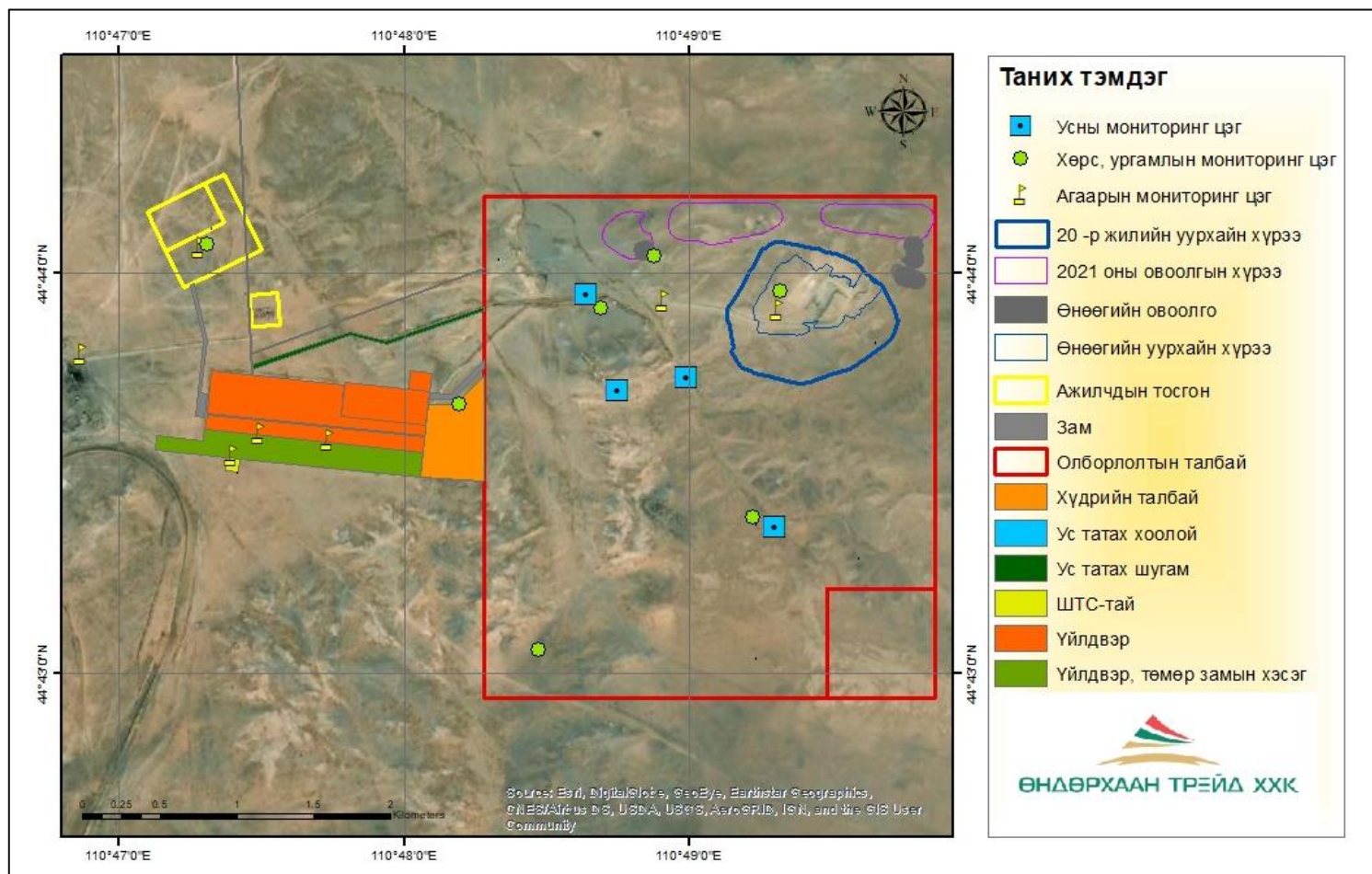
Зураг 39. Ургамлын судалгаа

Зураг 40. Судалгааны бүрэлдэхүүн

Ургамлын зүйлийн бүрдэл (овог, төрөл, зүйл), Бодгалийн тоо, Дундаж өндөр, см, Бүрхэц, %, Фенелогийн үе шат, Биомасс, цн/га Ургамлын үрийн банк, Ургамлын нягтшил $1\text{м}^2/\text{бодгаль}$, Тоосжилтын нөлөөг тодорхойлуулсан. Амьтны аймгийн мониторинг судалгаа, мониторингийн цэгүүд дээр тохиолдсон амьтадын төрөл зүйлүүдийг бүртгэх, байршлыг тодорхойлох, хамгаалах арга хэмжээний зөвлөмж боловсруулсан.

Зураг 41. Төслийн талбайн мониторингийн цэгүүдийн байршил

12. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТАЙЛАН

Төслийн үйл ажиллагааны туршид байгаль орчинд хамгийн бага сөрөг нөлөөтэйгөөр үйл ажиллагаа явуулах, төслөөс үзүүлж байгаа сөрөг нөлөөллүүдийг бууруулах, арилгах, байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ авч ажиллах үүргийг төсөл хэрэгжүүлэгчийн удирдлага хүлээнэ.

Хүснэгт 13. Удирдлага зохион байгуулалтын тайлан

Д/д	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Төсөв (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хуваарь			Авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Зураг
			2023 он				
			4 сар	5 - 7 сар	8 - 11 сар		
1.	Монцемент үйлдвэр болон уурхайн үйл ажиллагаа явуулахад шаардагдах төлөвлөгөө, гэрээ, холбогдох бичиг баримтыг бүрдүүлэн ажиллана.	-	+	+	+	2023 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хийж батлуулсан. Төлөвлөгөөнд тусгагдсан ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн.	
2.	Дүйцүүлэн хамгаалах ажлын хүрээнд цаашид хийх ажлыг төлөвлөх талуудын уулзалтыг зохион байгуулж авч хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөг гаргах	Тухай бүрт нь	+	-	-	Сум орон нутгийн хүсэлтийн дагуу Дорноговь аймгийн Өргөн сум 1-р баг “Хонгор морьт” техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн.	

3.	Хаягдал усны дүгнэлт гаргуулж, зөвшөөрөл сунгах	200.0	-	+	-	Галба-өөш- долоодын говийн сав газрын захиргаагаар 2023 оны 3 сарын 15нд хаягдал усны дүгнэлт гаргуулсан.																									
4.	Байгаль орчны тэмдэглэлт өдрүүд: Экологийн боловсрол, мэдлэг, мэдээлэлийг олгох сургалт, арга хэмжээг зохион байгуулж ажиллах	500.0	-	+	-	Байгаль орчны тэмдэглэлт Эх дэлхийн ойн өдөр, Усны өдрийг тэмдэглэж өнгөрөөдөг.	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="3">Байгаль орчин</th> </tr> <tr> <th>№</th> <th>Хийгэсэн ажлууд</th> <th>Орон нутаг</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>Дэлхийн ойн өдөр торгууль "Томийн гураван сайданы хэл сайн мэхэн юу?" үзэвчийг үргэлжлэн</td> <td>Орхон сум ЕБС</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>"Эх дэлхийн ойн өдөр-ийг тохиолдуулан "Томийн 6 гайхшигч" ойн тухай сургалт</td> <td>Орхон сум ЕБС</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>Бүх нийтийн нөвөрлөгөө</td> <td>Орхон сум ЦДТ</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>Гзар тариалан эрхлэгчдийн чадавжуулах сургалт 2023</td> <td>Орхон сумын ЦДТ</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>Дуушуулам хамгаалах ажил</td> <td>Орхон сумын ЦДТ</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>96 ангийн сургалцыг хүнсний ногоон талбайтай танилцуулав.</td> <td>Орхон сумын ЦДТ</td> </tr> </tbody> </table>	Байгаль орчин			№	Хийгэсэн ажлууд	Орон нутаг	1	Дэлхийн ойн өдөр торгууль "Томийн гураван сайданы хэл сайн мэхэн юу?" үзэвчийг үргэлжлэн	Орхон сум ЕБС	2	"Эх дэлхийн ойн өдөр-ийг тохиолдуулан "Томийн 6 гайхшигч" ойн тухай сургалт	Орхон сум ЕБС	3	Бүх нийтийн нөвөрлөгөө	Орхон сум ЦДТ	4	Гзар тариалан эрхлэгчдийн чадавжуулах сургалт 2023	Орхон сумын ЦДТ	5	Дуушуулам хамгаалах ажил	Орхон сумын ЦДТ	6	96 ангийн сургалцыг хүнсний ногоон талбайтай танилцуулав.	Орхон сумын ЦДТ
Байгаль орчин																															
№	Хийгэсэн ажлууд	Орон нутаг																													
1	Дэлхийн ойн өдөр торгууль "Томийн гураван сайданы хэл сайн мэхэн юу?" үзэвчийг үргэлжлэн	Орхон сум ЕБС																													
2	"Эх дэлхийн ойн өдөр-ийг тохиолдуулан "Томийн 6 гайхшигч" ойн тухай сургалт	Орхон сум ЕБС																													
3	Бүх нийтийн нөвөрлөгөө	Орхон сум ЦДТ																													
4	Гзар тариалан эрхлэгчдийн чадавжуулах сургалт 2023	Орхон сумын ЦДТ																													
5	Дуушуулам хамгаалах ажил	Орхон сумын ЦДТ																													
6	96 ангийн сургалцыг хүнсний ногоон талбайтай танилцуулав.	Орхон сумын ЦДТ																													
5.	Байгаль орчныг хамгаалах, үйлдвэрлэлийн осол, гал түймэр, усны аюул мэтийн гэнэтийн ослоос урьдчилан сэргийлэх, осол гарсан тохиолдолд шуурхай хэрэгжүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах талаарх ажлыг зохион байгуулах.	ҮАЗ	+	-	-	2023 оны 4 сарын 12-19 хооронд нийт ажилчдын сургалтыг зохион байгуулсан. Нийт ажилчдын сургалтанд 287 ажилтан хамрагдсан.																									
Нийт төсөв		700.0																													

Эх дэлхийгээ хайрлая

Эх дэлхийн ойн өдөр уриан дор Эх дэлхийдээ амсхийх цаг өгье цахилгаан эрчим хүч, усны хэмнэлтийн 1 сарын аянг зохион байгуулсан.

БАТЛАВ: ҮЙЛДВЭРИЙН БАЗАРЛАЛ САНСҮГ БЭ
 ЭХ ДЭЛХИЙН ОЙН ӨДӨР УРИАН ДОР ЭХ ДЭЛХИЙНЭЭ АМСХИЙН ЦАГ ӨГЬЕ ЦАХИУРЛАГ ЭРЧИМ ХҮЧ, УСНЫ ХЭМНЭЛТИЙН 1 САРЫН АЯНГ

Директoв айлт
 Бүтэс сүм 2023 оны 3-р сарын 11-ны өдөр

Зөвлөгч Мөнцөмeнт Үйлдвэрийн цахилгаан хуваагч дүрм дүрмдүдэл хэн бүхэн бид байгаа эх дэлхийдээ хайрлахад нүгэл бүрийн оролцоо маш чухал бөгөөд гүний улам хэмжээ, ярих дүгээ ивэ хэдтэй хэмжээний хийгээр ирээдүй дөтө үеийг ивэ алдлагаг эзэмшүүлэх эх болсон байгаага хайрлахад хэдий үргэлж хэргийг хийжээ гайн хийжээгэр бүрэлдэх уураагааг хийжээгэр.

Эргэлт Эх дэлхийн ойн үргэлж дүр бүр нь дэлхийдээ хайрлахад үргэлж эх Мөнцөмeнт Бeлсeнт Мeнцeрeнэс ХХХ-ийн орон сууцны бүх орон сууцныг эх ялгааг бeлгeтeгэр дeрүүлeгэр орошго.

Зөвлөх байгуулагч
 • ХАБЗАВО-ны хэлтэс

Хамрах дүр: Мөнцөмeнт Үйлдвэрийн болон Сeнжeт дeлхийн шoхoйн чeлүүмeн гурдaйн нийт ажиллагааг хийжээгэр орон сууцны хийжээгэр.

Хувиар: 2023 оны 11-28-11-28 хүртэлх үргэлжээгэр тооноурааг хийжээгэр үргэлжээгэр өмнөх хийжээгэр хийжээгэр эх дэлхийн ойн үргэлж хийжээгэр.

Шалгахын сан: Хийжээгэр бeлгeтeгэр аяаг дeр дeрүүлeгэр 3 өрхийг шалгуулааг.

- 1-р байрт шалгуурааг өрөөг-200,000 төг өрөөгөлсөл
- 2-р байрт шалгуурааг өрөөг-100,000 төг өрөөгөлсөл
- 3-р байрт шалгуурааг өрөөг-50,000 төг өрөөгөлсөл

Бeлгeтeгэр: Байгаль орчны нeгeржeгэрлeгэр /Х. Булaнцeн/
 Хeнeнeгэр: ХАБЗАВО-ийн нeнeгэр /М. Эсeрбeтeр/

ЭРЧИМ ХҮЧЭЭ ХЭМНЭХ ХАМГИЙН ЭНГИЙН АРГУУД

<p>АШИГЛААГҮЙ ГЭРЭЛТҮҮЛГЭЭ УНТРААГААРАЙ</p>	<p>ДЭЭШ ДООШ ӨГСӨЖ БУУХДАА ШАТЫГ ТҮЛХҮҮ АШИГЛААРАЙ</p>	<p>ЭЙР КОНДИШН АЖИЛЛУУЛЖ БАЙГАА БОЛ ЦОНХОО ХААГААРАЙ</p>	<p>ШҮРГҮҮРТ ОРОХ ХУГАЦАДАГАА БАГАСТААРАЙ</p>	<p>ЗӨӨВРИЙН КОМПЬЮТЕРЭЭ ХЭМНЭЛТИЙН ГОРИМООР АЖИЛЛУУЛААРАЙ</p>
<p>АШИГЛААГҮЙ ЦАХИЛГААН ХЭРЭГСЛЭЭ ЗАЛГУУРААР НЬ САЛГАЖ ЗАНШААРАЙ</p>	<p>ӨРӨӨ ТАСАЛГААНЫ ТЕМПЕРАТУРЫГ ДУНДАЖ ХЭМД БАРЬЖ ХЭВШҮҮЛЭЭРЭЙ</p>	<p>УГААЛГЫН МАШИНЫГ БҮРЭН АЧААЛЛААР НЬ АЖИЛЛУУЛЖ БАЙГААРАЙ</p>	<p>АЛЬ БОЛОХ ЦӨӨН ТООНЫ ЦАХИЛГААН ХЭРЭГСЭЛ АШИГЛААРАЙ</p>	<p>LED ГЭРЛИЙГ АШИГЛААРАЙ</p>

Зураг 43. танилцуулга

Өргөн сумын ЗДТГ-аас газар тариалан эрхлэгчдийг чадавхжуулах сургалт. 2023 он

Өргөн сумын ЗДТГ-аас газар тариалан эрхлэгчдийн чадавхжуулах сургалтанд

- Ø Хүлэмжинд үрээр болон мөчрөөр говийн хөрсөнд ургах нийт-5төрлийн мод бутыг танилцуулсан.
- Ø Хүлэмжний усалгааны системтэй танилцуулсан.
- Ø Ил талбайд ургасан хүнсний ногооны тухай мэдлэг , тарьж ургуулах арга технологи, туршлагаас хуваалцсан.
- Ø Ил талбайд тарьж байгаа хүнсний ногоог хэрхэн хамгаалах талаар зөвөлгөө мэдээлэл өгсөн.

Зураг 44. Талбайтай танилцах явц

Зураг 45. Талбайтай танилцах явц

12. БОМТ-ӨӨГ СОНИРХОГЧ ТАЛУУДАД ТАЙЛАГНАХ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭХ ХУВААРЬ

Төслийн үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэн ажиллах Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн талаар аймгийн байгаль орчны газарт хүргүүлэх ба бүх шатны Засаг дарга, байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч нарт тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг хагас жил тутамд хүргүүлнэ.

Хүснэгт 14. БОМТ-ний хэрэгжилтийг тайлагнах хуваарь

БОМТ-ний хэрэгжилтийг тайлагнах, хэлэлцүүлэх байгууллагууд	Тайлагнах, хэлэлцүүлэх хэлбэр	Хэлэлцүүлгээр санал авах чиглэл	Зохион байгуулах газар	Зардал, мян.төг	Зураг
Аймгийн байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар	БОМТөлөвлөгөө болон биелэлтийн тайланг байгаль орчны цахим мэдээллийн системд тогтсон хугацаанд байршуулах	БОМТ-д тусгах	2023 оны БОМТөлөвлөгөөний биелэлтийн тайланг 11-р сарын 1 дотор БОАЖЯ-ны цахим мэдээллийн санд байршуулсан.	-	
Сум орон нутагт	Компанийн үйл ажиллагаа, БО-ны чиглэлээр хийгдэж буй арга хэмжээг танилцуулах	БОМТ-ний хэрэгжилтийг тайлагнаж олон нийтэд таниулж санал авах	2023.06.24 өдөр Дорноговь аймгийн Өргөн сумын Сүмбэр баг дээр сумын иргэдийн нийтийн хуралд оролцож үйл ажиллагааг танилцуулсан.	500.0	

Багийн засаг дарга	БОМТ-ний тайланг төлөвлөгөөнд тусгасан арга хэмжээний дагуу гаргаж хүргүүлэх	БОМТ-ний хэрэгжилтийг тайлагнаж олон нийтэд таниулж санал авах			
Нийт					500.0

Төслийн байгаль орчны менежментийн тайлан хэрэгжүүлэхэд 500 000 төгрөгийг зарцуулсан.

Иргэд нийтийн хурал

2023 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө болон Монцемент үйлдвэр болон Сэнжит худаг шохойн чулууны уурхайн үйл ажиллагааны талаар 7 хүний бүрэлдэхүүнтэй 2023.06.24 өдөр Дорноговь аймгийн Өргөн сумын Сүмбэр баг дээр сумын иргэдийн нийтийн хуралд оролцож үйл ажиллагааг танилцуулсан.

Зураг 46. Хурлын үйл ажиллагаа оролцож буй байдал

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. Төслийн Техник эдийн засгийн үндэслэл
2. Төслийн Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын ерөнхий үнэлгээгээний дүгнэлт
3. Төслийн Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээгээний тайлан
4. Төслийн 2023 оны уулын ажлын төлөвлөгөө
5. 2019 оны 10 дугаар сарын 29 –ний өдрийн А-618 тоот тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам
6. Байгаль орчин ногоон хөгжлийн яамны вэб сайт – www.met.gov.mn
7. Эрдэс баялаг, эрчим хүчний яамны вэб сайт – www.energy.gov.mn
8. Ашигт малтмалын газрын вэб сайт – www.mrpam.gov.mn
9. Эрхзүйн мэдээллийн сайт – www.legalinfo.mn
10. Дорноговь аймгийн вэб сайт – www.dga-boajg.bblog.mn

ХАВСРАЛТУУД

Хавсралт 1. Улсын бүртгэлийн гэрчилгээ

Хавсралт 2. Ашигт малтмал ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл

Хавсралт 3. БОМТайлангийн зураг

Хавсралт 4. Дүйцүүлэн хамгаалал хийх газрын байршил